

MODRA
PTICA
LETO
X.

MODRA PTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 5. ŠTEVILKE

APRIL

Anton Podbevšek: življenje in delo Riharda Jakopiča

Zima Vreščaj: Cena

Miran Jarc: Pesnik Alojz Gradnik

Miško Kranjec: Ni se zgodil čudež

Zapiski:

Gandhijeva avtobiografija (*M. M.*)

Razno

ŽIVLJENJE IN DELO RIHARDA JAKOPIČA

K njegovim 70letnici 12. aprila t. l.

ANTON PODBEVŠEK

»Človek je toliko vreden, kolikor ima
v sebi ljubezni.«

Jakopičev izrek

Najmanjši intimen dogodek iz življenja vsakega človeka, kaj šele umetnika, je lahko življenjepiscu dragocenejši od splošno znanih doživljajev. Jakopiču je na primer ostal iz njegovega pariškega bivanja v najmočnejšem spominu ubogi vrahček, ki se je prav takrat, ko se je začela razvijati pompozna procesija v notredamski cerkvi, v neki zapuščeni ulici blizu Notre Dame poslavljajal v zadnjih vzdihih od življenja. Kakor je bila ta misel zapeljiva, sem se odločil, da bom le tu in tam v velikih obrisih nakazal njegov življenjski razvoj, ki je nedvomno izrednega pomena za umetnostno zgodovino našega naroda. Posegel je vanjo ne le kot umetnik, temveč tudi kot velikopotezen organizator, prisiljen po razmerah, ker pač ni bilo drugega človeka, ki bi opravljal njegovo delo.

V njegovo življenje naj nas uvedejo naslednji prizori:

V prvi polovici 19. stoletja je živel v Krakovem, v sedanjem ljubljanskem predmestju, ki je bilo takrat še majhno naselje ribičev, čolnar Matej Hren s hčerko Apolonijo. Stanoval je v svoji hiši, ki so ji rekli pri Matevžetu, v ozki Krakovski ulici št. 9. Ko je leta 1841. izdihnil v 75. letu starosti, je Apolonija ostala sama z 19letnim sinom Francetom. Njenega moža, zmerom veselega muzikanta Franceta Jakopiča, iz Godeževe družine v Mali vasi, je namreč pobrala jetika že dve leti pred smrtjo njenega očeta.

Leta 1840. je pričela podjetna Apolonija trgovati s kislim zeljem. Pošiljala ga je predvsem v Trst, sprva na vozeh, potem po železnici. Po materi je prevzel obrt sin France, ki se je medtem poročil z Nežo Dolžanovo iz Spodnje Šiške. Njemu se je v kratkem posrečilo razširiti trgovske zveze. Vzeti je moral najprej veliko klet na Kodeljevem v najem, pozneje, ko se je iz njegove obrti razvila tovarna, pa je bil primoran, da si omisli lastne kletne prostore. Zato je leta 1869. kupil na javni dražbi na Mirju za 7600 goldinarjev takozvano zidanico sodarskega mojstra Friderika Viljema Rosta, spremenil jo v ogromno klet in ji prizidal prvo nadstropje. Tri leta kasneje je dokupil še zadnji ostanek bivše križanske pristave v emonskem obzidju — ki so mu rekli grad ali tudi ajdovski gradec — z vsem pripadajočim posestvom.

Apolonijin sin France je sčasoma začel pošiljati kislad daleč čez morje. Odjemalce je našel celo v najjužnejših krajih ameriške celine, kakor

v Puntos Arenas, znanih po tropični vročini. Dobičkanosni trgovini naj bi se posvetili tudi njegovim otroci, s katerimi pa ni imel veliko sreče. Izmed osmih otrok so mu v kratkem razdobju ostali le štirje pri življenju. Izmed teh sta dve hčerki umrli poročeni po svetovni vojni, sin Josip predlanskim. Ta je sicer po očetovi smrti leta 1904. prevzel tovarno, a jo je že leta 1916. ustavil. Zdaj živi izmed otrok Franceta Jakopiča edino še najmlajši, 70letni Rihard Jakopič.

Jakopičeva rojstna hiša v Krakovski ulici št. 11, ki jo je bil kupil njegov oče okoli leta 1860., stoji še danes nasproti nekdanjega babičnega doma. Odtod je hodil Jakopič kot otrok igrati se na Emonsko cesto pred kapelico nasproti vhoda v Krakovsko ulico in še naprej h Gradaščici. Čas, v katerem mu je potekalo življenje »kakor en sam praznik«, pa ni dolgo trajal. Že triletnika je bridko prizadela smrt najljubšega prijatelja pri igranju. Še pomni, kako ga je obiskal v hiši pri Razorcu v Trnovem skupaj z materjo in kako sta se, vedoč, da se za vselej poslavljata, krepko objela in poljubila. Mnogo bolj kot prijateljeva smrt se mu je vtisnila v spomin, tokrat devetletniku, smrt 24letnega brata Franceta, s katerim se je izmed bratov najbolj razumel. Kot inženjer se je bil udeležil leta 1878. vojne v Bosni in Hercegovini, prehladil se je bil in se vrnil domov jetičen. Pomagala mu niso nobena zdravila. Nekega jutra je prišla mati povedati najmlajšemu sinu: »Brat ti je umrl!« Obrnil se je proti zidu in začel jokati. Tisti trenutek se je izvršil v njem preobrat, ki ga opisuje v napovedani knjigi: »Ali poznaš tisto bajtico tam zadaj na dvorišču? Sonce jo rožnato obseva. Tam je umiral moj brat. Jetika, jetika! V najlepši mladeniški dobi, ko je končal študije in se mu je začela kazati jasna bodočnost! O, uboga moja mati, koliko si pretrpela, koliko solz si potočila! Tri otroke si že izgubila, zdaj pa je šel tvoj prvorojeni, najboljši med nami! O mamica, o revica, kako ti je bilo pri srcu. In moj oče! Obmolknil je in niti besedica mu ni šla iz ust. Zamisljen je šel po svojih opravilih. Tiho je postalo v naši hiši. Mene pa je obšla skrivnostna groza, kajti smrt se mi je znova prikazala, segla mi z ledeno roko v dušo in zbudila, kar je dotlej v meni spalo. Tedaj sem spoznal, da je pomladno cvetje že odcvetelo. Dih smrti ga je razpihal. Svet se je spremenil pred mojimi očmi in vse stvari so dobile drugo lice in drug pomen. V meni so se zgazile misli in začel sem hoditi svoja pota.«

V šolo na Grabnu, ki so jo odprli tisto leto, ko je začel obiskovati prvi razred (1875), je rad zahajal, ker je imel za učitelja srčno dobrega, rjavobradatega Josipa Travnarja, ki je po očetovsko ravnal z učenci. V realki pa ga je takoj začel odbijati učni sistem. Mimo tega je imel priliko spoznavati pristranost profesorjev. Neki profesor, ki je podpiral učence, katerih starši so mu prinašali darove, je povzročil, da se mu je zastudila cela realka. Prva tri leta je še vzdržal v šoli, četrto je začel izostajati od pouka. Mikalo ga je samo še risanje, v katerem ga je poučeval prof. Globočnik. Od njega ni mogel veliko pridobiti, ker se je omejeval na šolsko snov. Koristiti mu ni mogel dosti niti stari Jurij Tavčar, ki je v tistem času, ko so ga najeli Jakopičevi starši, da bi poučeval njihovega sina, že čisto propadel; izvrševal je menda le še napisne deske. Ves pouk Tavčarjev je obstajal v tem, da mu je pokazal, kako se mešajo barve in kako se kopira po predložkih. Za to učenje se ni mogel navdušiti, zato se mu je že po enem letu odpovedal in se je nato sam izpopolnjeval, kakor se je vedel in znal.

V peti realki je 15letniku postala šola že tako zoprna, da se ni več zmenil za knjige in da je mesto v šolo odšel rajši kam v okolico, kjer se je izročal sanjarijam, iskajoč drugi svet, ki bi ga zadovoljeval. Sevė je potem padel. Padel je tudi v šesti realki. Takrat je dozorel v njem sklep, da se posveti slikarskemu poklicu. Kajti vnmel se je bil za umetnost vobče, posebej za poezijo — biti nam mora žal, da je sežgal zvezek svojih pesmi — in za muziko. Že kot otrok je rad zahajal na Mirje pod streho zidanice, kjer si je napravil »zvonove« iz železnih obročev od koles parizarjev in je zvonil z njimi. Kakor zatrjuje, se je dalo prav ubrano zvoniti. Sviral je tudi na piščalko, ki si jo je sam izrezljal, na flavto in na citre. Te je hotel celo preurediti, proučeval je razne možnosti, da bi jih izpopolnil. Naposled je dognal, da nastaja iz njegovih načrtov klavir; opustil jih je. Za klavir sam se ni mogel ogreti, ker je vedel, da zahteva precej znanja. Ko pa se je seznanil z gospodično Chernyjevo, s svojo kasnejšo ženo, kar se je zgodilo nekako v istem času, ko se je poslovil od realke, se je sprijaznil z njim, ker se je prepričal, da je klavir edini instrument, na katerega se lahko zaigrajo skladbe velikih mojstrov. Ob njenem igranju na klavir v korarski hiši nasproti škofije, kjer je stanovala pri starših, so se mu odprla ušesa in duša. Zdaj šele je dobil vpogled v pravo glasbo. Ker je imel lep bariton, je poskusil peti. Ni dolgo trajalo in ga je že spremljala Chernyjeva, ko je pel pesmi Mendelssohna, Schuberta, Schumanna, Löweja — ki ga je bil posebno vzljubil — in pesmi še drugih veličin.

Videti je bilo, da bo po sedmih letih odvratnega obiskovanja realke konec temnih, mračnih dni, ko je nosil, po svoji lastni izjavi, zgolj strup v sebi. Oče mu je bil zgradil na Mirju, kamor so se preselili iz Krakovske ulice, v prvem nadstropju podolgovate zidanice prostoren atelje — menda sploh prvi atelje slovenskega slikarja v Ljubljani — ki je v bistvu ostal isti do današnjega dne. Oče mu je tudi obljubil, da ga bo vzdrževal ves čas njegovih študij na akademiji na Dunaju, kamor je odpotoval prevesel jeseni leta 1887., ker je komaj čakal, da se priučí sredstev, s katerimi bi mogel oblikovati, kar se mu je porajalo v duši. Že dolgo je bil opazoval svetlobne pojave: kako se na primer skozi meglo, po kateri slovi Ljubljana daleč po svetu, prikažejo hiše. Toda naj se je še tako trudil, da bi naslikal pokrajino v nekakem stanju: v megli, v soncu, v dežju, ali v snegu, tedaj pod vplivom narurnega dogajanja, se mu to ni posrečilo.

Na Dunaju je doživel približno isto razočaranje kot na realki. V akademiji je vladal trdno ustaljeni manirizem, ki ni dopuščal nobenega poleta. To je bil za mladega akademika, ki si je bil nauke na akademiji vse drugače predstavljal, v zvezi s tem, kar je zapazil v puhlem vele-mestnem življenju, tako hud udarec, da je nekega dne pri kosilu omedlel. Priti je moral ponj brat Josip iz Ljubljane. Doma so zdravniki ugotovili, da je — božjasten. Potrt in brez upanja, da bo še kdaj ozdravel, je bil prisiljen, da ostane doma. Kljub napadom, ki so se vrstili v presledkih od enega do treh mesecev, ni klonil, temveč se je jeseni prihodnjega leta še celo odločil, da se odpravi nazaj na Dunaj. Hotel je ustreči staršem, ki so želeli, da se jim sin izšola. Ker je nerad zahajal na akademijo, se je skušal, premišljujoč o svoji mizeriji, potolažiti s tem, da je začel obiskovati razstave, koncerte in gledališča. Zdoma je odhajal zmeraj v bojazni,

da se bo zdaj zdaj zgrudil, vendar je čutil v sebi toliko moči, da si je ponavljal: »Naj se zgodi, kar hoče, jaz grem!«

Kakor doma so ga tudi na Dunaju pustili stari mojstri hladnega. Zazrt vase se ni mogel poglobiti v njihova dela, odbijajoča ga že po svoji zunanji obliki. Ko so ga vprašali na neki razstavi v Künstlerhaus, katera slika se mu zdi najboljša, se je brez oklevanja odločil za sliko nekega slikarja, predstavljajočo skupino otrok pri kopanju. Začudili so se in ga prosili, naj jim razloži, kaj mu je všeč na njej. »Tu je občutil življenje, ki se godi na prostem!« jim je odvrnil. »Tega življenja si niso izmislili ljudje po svojih estetskih zakonih!« Še in še jim je razlagal, srečen, da mu je slika odkrila, da je na pravi poti. Tovarišem pa slika ni ugajala; preveč so bili pod vplivom tradicije.

V njem se je nakopičilo v zadnjih letih toliko doživetij, da so prekipevala v njem. Še vedno pa jih ni znal zadovoljivo prikazati na platnu. »Morda je Monakovo tisti kraj, kjer bom mogel doseči, kar hočem?« se je vpraševal. Po Monakovem je zakoprnel, čim je bil zvedel, da je tam središče umetnosti in umetnikov ter da vpliva umetnost v nasprotju z Dunajem, kjer se je zanimal zanjo le ozek krog udeležencev, tudi na množice. Pripovedovali so mu, da je pouk na tamošnji akademiji mnogo bolj svoboden kot na Dunaju. Tu so se učenci morali vpisovati v letnike, ki jih je bilo treba po vrsti dovršiti, v Monakovem pa pri poedinih profesorjih, ki si jih je vsakdo sam izbral in ki so poučevali učence vseh štirih letnikov hkrati, česar se je veselil vsak količkaj stremljiv učenec.

Na Dunaju je še vzdržal do konca šolskega leta, da je mogel napraviti potrebne izpite. Jeseni leta 1889. ga najdemo že v bavarskih Atenah ob Izari. Tam je našel starejša tovariša Ažbeta in Vesela, ki sta živela v Monakovem od leta 1884. in imela takrat kot absolventa akademije z zelo dobrimi spričevali brezplačno vsak svoj atelje v Komponierschule prof. Wagnerja. Za sprejemni izpit na akademiji je izvršil glavo in akt, nakar se je vpisal v šolo prof. Rauppa, ki je slikal pokrajine in žanrske prizore. Pri Rauppu je ostal samo nekaj mesecev, ker je spomladi leta 1890. začel zahajati v Ažbetov krožek. Ažbe je bil namreč izstopil iz akademije in je prevzel na Jakopičevo prigovarjanje in še nekaterih mladih ljudi korekturo v ožjem krogu. Da bi Ažbe vzdržal, so mu najeli atelje, plačevali mu modele in ga honorirali za njegov trud. Ta obrat, v katerem so se v skupnem delu tovariško izpopolnjevali, je trajal kaka dva meseca, nakar so se jeli priplašati učenci v tako velikem številu, da je mogel Ažbe brez skrbi ustanoviti javno šolo.

Ažbetovo šolo je obiskoval Jakopič z daljšimi presledki 3 do 4 leta. Kakor se je dobro počutil v njej, bi bilo vendarle napačno misliti, da ga je družilo z Ažbetom isto umetniško stremljenje. V čem sta ste razlikovala, je sam povedal, ko je razmišljal o Ažbetovi umetnosti: »Ne predočuje vsakdanje lepote stvarjenja, ne draži z vsakdanjim trpljenjem, ne sili v realno življenje. Majestetično naj se vzdiguje umetnost nad zemljo — nad stvarjenjem. To je tista umetnost, ki se imenuje ‚višja ali visoka umetnost‘. Njegova šola je šola lepote in njegova umetnost je ‚princip lepote, aristokracija v umetnosti‘. Ažbe slika vse, kjer mu je dana prilika, z lepo obliko doseči harmoničen efekt. Naj slika kar koli si bodi, povsod se kaže neka eleganca — tudi če je predmet umotvora slučajno — kmečki genre. Ažbe si svoje predmete izmislil in jim daje lepo obliko, da napravi slika harmoničen vtis v linijah, formah in barvah. Vse pa se

godi v zaprtih prostorih. Nisem še videl od njega slikane krajine ali figure v plein-airu.«

Jakopič je bil jasno spoznal vrednost dotakratnega umetniškega ustvarjanja. Umetniki so ustvarjali šablonsko, po okusu občinstva, ki ni imelo več pravega odnosa do umetnosti. Njihove podobe niso imele skoraj nič osebnostnega v sebi, bile so puste in prazne, narejene brez notranjega umetniškega zagona. Bile so z eno besedo kiči. Vsak, kdor je znal gledati, je lahko uvidel, da je prišla umetnost na kant. Umetnost je bilo treba zopet najti. Kaj tedaj storiti? Jakopiču, ki se je že od svojih otroških let gibal v naturi in ki je že od vsega početka iskal možnosti, po svoje se umetniško izražati, ni bilo težko odgovoriti na vprašanje: Kdo mi bo pomagal? Natura mi bo pomagala! je bil preprosti odgovor. Neutrudljivo je risal in slikal po živem modelu — to mu je bilo mogoče šele v Monakovem, ker so na Dunaju v prvem letniku razpolagali povečini z mavčnimi odlitki — vendar ni obstal pri njem, ker ga je gnalo tudi v pokrajinsko slikarstvo. Namesto da bi slikal po takratni navadi v zaprtem prostoru, se je bil napolil v naturo, ki mu je kmalu zaživela v barvah, ki jih ni videl še na nobenih slikah. Z lahkoto se je mogel prepričati, da v naturi stalnih barv sploh ni. Pod vplivom luči in ozračja se nenehno spreminjajo, zrak se trese in vsaka stvar izgublja svoje konture. Kako vse to upodobiti? Tako, kakor je videl. Natura mu je pričela roko voditi. Nastajal je čisto njegov, osebni kolorit, ki se je bistveno razlikoval od starega, mrtvega načina slikanja, ki so se ga tako privadili, da so ga smatrali za edino pravilnega. Medtem ko so stari stremeli bolj po oblikovanju predmetov in so jim bile barve zgolj sredstvo za njihovo poživljanje, kar se pravi, da so ustvarjali bolj kiparsko kot slikarsko, je bilo Jakopiču bolj do oblikovanja raznih življenjskih prikazni. S tem niso prišle barve le do večje veljave, temveč so postale glavno sredstvo takega oblikovanja. Ta njegov razvoj so opazili že leta 1892. v Monakovem na razstavi njegovih del v Kunstvereinu. Wolfova umetniška oporoka našemu umetniškemu naraščanju, o kateri je Ažbe sanjaril, tega razvoja — kakor pozneje tudi razvoja Jakopičevih tovarišev — ni mogla ustaviti. Preveč je bilo v njem hotenja, postaviti se na lastne noge in se ločiti od tradicije, preveč živa je bila v njem zavest, da je Wolfova oporoka zgrajena ne na lastnih, marveč na tujih vzorih. Tudi je lahko sprevidel, da skuša Ažbe pravila Wolfove umetnosti teoretično uveljaviti, a da je sam stremel za drugimi cilji, ki pa jih ni mogel doseči, ker mu je zmanjkalo moči. Bil je pač bolj umetniški uživalec kot samostojno ustvarjajoč umetnik.

V Monakovem je Jakopič tudi doumel, da ne gre pri slikanju toliko za obliko, kolikor za umetnikovo notranje prepričanje, ki ga kaže s pripomočki, ki so mu najbližji, da gre samo za tisto, kar ga žene, združeno s tehničnimi izsledki, in ne za »realno resničnost«. Če gresta dva slikarja slikat eden in isti predmet, ga bosta vsak drugače naslikala. Nihče ne ve, kakšna je »absolutna resničnost«. Vsak čuti le, kako učinkuje nanj, in to potem naslika.

Leto dni po Jakopičevi razstavi v Kunstvereinu so priredili v Monakovem razstavo francoski impresionisti, imenovani tako po Monetovi sliki »Impresija — vzhajajoče sonce«, razstavljeni leta 1874. na prvi razstavi francoskih neodvisnih slikarjev v Parizu. Skupaj z nemškimi slikarji, kakor z Liebermannom, Uhdetom, Zornom in Zügelnom, so razstavili

Monet, Pissarro in Lislej. Ko si je Jakopič ogledal njihova dela, je ugotovil, da so njegove težnje slične njihovim težnjam. Tudi ti slikarji so hoteli gledati naturo s svojimi očmi, razlikovali pa so se od njega po tem, da so že našli sredstva za svojo govornico, on jo je pa še iskal. O tem dognanju je potem pisal v domovino Jami, s katerim je prijateljeval: »Videl sem sliko nekega Claudea Moneta, ki je že dosegel, kar hočeva midva.«

Monakovo se je Jakopiču tako priljubilo, da mu je postalo kot izrazito umetniško mesto od 1890 do 1900 druga duhovna domovina. Vendar ga je vsako pomlad prignalo domotožje v Ljubljano, jeseni pa ga je začelo vleči zopet nazaj.

V njegovem ateljeju na Mirju so ga od časa do časa obiskovali ljubljanski umetniki, ponajveč slikarja Grilc in Lehmann in kiparja Puchreiter in Gangl, oba učitelja na obrtni šoli v stiškem dvorcu. Čeprav so med seboj prijazno občevali, se niso skladali. Jakopič si je bil svest, da nima nič skupnega z njimi in da odrašča zunaj v tujini nov rod s čisto nasprotnim pojmovanjem umetnosti.

Iz spoznanja, da je treba »pripraviti tla, iz katerih naj bi rasel najlepši narodov cvet — umetnost«, se je začel Jakopič ukvarjati z načrtom umetniškega društva, ki naj bi prirejalo razstave in podpiralo mlade talente. Društvo se je res ustanovilo in je takoj prvo leto svojega obstanka, jeseni 1900, priredilo I. umetniško razstavo. Kakor je bilo pričakovati, se je Jakopič že na tej razstavi močno razlikoval od tovarišev. Kako je vplival na občinstvo, je videti iz pisanja Ažbetovega učenca dr. Zarnika: »Rihard Jakopičeva umetnost je takorekoč Ahilova peta našega občinstva. Ne ve, kaj bi poreklo k tem bujnim slikam.« Razmišljujoč o Jakopiču je sodil: »Jakopiča je narava bogato obdarila s čutom za barvo; barva mu je začetek in konec vsega slikarstva. Večinoma nastopa s krepkimi, bučječimi fanfarami, kot pravi oboževalec svetlobe, kot luminist, svojih tonov ne meša na paleti, ampak navadno stavlja čiste ali malo lomljene barve drugo poleg druge naravnost na platno. To zahteva od gledalca, da ima sam stvarjajoče oko, da ne vidi stotero raznih barvastih pik, ampak da zna v svojem očesu sam zediniti mnogo-tero v jednoto. Posledica tega svojskega umotvora je seveda, da se mora gledati bolj od daleč. Slika pa zaradi nemešanih barv pridobi zelo mnogo, kajti nikdar ni mogoče z barvami, mešanimi na paleti, doseči toliko neposrednosti in ognja. Gotovi slikarji gredo celo tako daleč, da razkrajajo vse predmete in vse barve v stotine malih barvastih pikic; in to tkz. pointilliranje dela včasih čudeže. Človek bi mislil, da je slikar ujel nekaj sončnih žarkov ter jih pomešal med barvo, in sedaj se ti tresejo v slikanem zraku in drevju na podobi... Gotovo je Jakopič eden prvih naših talentov.«

Francoske slikarje, ki so prvi opazili igro luči in barv v naturi, so že na prvi umetniški razstavi 1874 proglasili za zmešane, neuke in predrzne umetnike, ki znajo slikati samo spake. Na drugi razstavi 1876 so se jim splošno rogali in se jim posmehovali. Ugleden kritik Albert Wolf se je izrazil o njih: »Za požarom v operi se je pojavila nova nesreča. Pravkar so odprli razstavo, kjer baje vise slike. Vstopil sem in mojim osuplim očem se je pokazalo nekaj strašnega. Pet ali šest prismuknjencev, med njimi ena ženska, se je zbralo, in so razstavili svoja dela. Videl sem pred njimi valjati se ljudi od smeha; meni je krvavelo srce. Takozvani umet-

niki se imenujejo uporniki, impresionisti. Kos platna, barvo in čopič jemljo; zmečejo sem in tja nekaj barvnih pack in zapišejo spodaj svoje ime. To je približno ista zaslepljenost, kot bi norci nabirali po poti kamenčke in bi si domišljali, da so našli bisere.« — Šele 20 let pozneje, okoli 1896, so se začeli za te slikarje zanimati ljubitelji umetnosti. Toliko osupljivo novega se pokazali v svojih delih.

Nekaj podobnega so doživeli na II. umetniški razstavi tudi Jakopič, Grohar, Jama in Sternen. Na prvi razstavi so jih dogodki, ki jih izčrpno obravnavam v »Ivanu Groharju«, še obvarovali gotovega poraza. Sedaj 1902, ko so odprli razstavo na tihem, brez krika in vika, trdno odločeni, da se ne dajo več politično izrabljati, so vsi složno padli po njih, skrivajoč se za psevdonime. »Mrtvo, vse je mrtvo na tej razstavi!« je razlagal nekdo v tržaški »Eдинosti«. »Secesija, impresija! Sami novi pojmi, ki se širijo nekaj malo let sem po slovenski javnosti, a da bodo kdaj pri nas razstave takih umotvorov, da bodo tudi naši domači slikarji znali metati barvo na platno, kakor meče zidar omet na steno: o tem ni sanjal najbrž niti Prešeren, ko je v svoji idealnosti prerokoval, da se bodo vremena Kranjcem kdaj zjasnila! Je pa že razstava v Gradcu čisto drugačna!« — V »Novicah« je neki —r opozarjal na Cankarjev roman »Tujci«. »Druga slovenska umetniška razstava je priča, da je Cankar pisal golo resnico. Ti naši umetniki so se odtujili narodu popolnoma in nimajo na sebi nič slovenskega. Uspeh II. slov. umetniške razstave je mučno razočaranje!«

Najbolj so se ljubljanski malomeščani razburjali nad Jakopičem. V tem oziru je značilno poročilo nekega Simplificissimusa, ki je označil Jakopiča »kot najbolj osovraženegega umetnika pri nas«. Isti neznan pisec je pojasnjeval: »Izvestni krogi, ki se sicer za umetnost še toliko ne zmenijo, kot za lanski sneg, občutijo dejstvo, da je Jakopič sploh na svetu, kot osebno žalitev in ob vsaki priliki nanj in na tiste, ki ga ne zasmehujejo, izlivajo cele sode smrdljive zakotne modrosti.«

Po drugi umetniški razstavi so se »kozolčarji«, kakor so zaničljivo začeli imenovati Jakopiča in njegove tovariše, raztepli na razne kraje; vendar so ostali združeni s skupno zamislijo, da so »za dolgo časa opravili in da morejo začeti nanovo v domovini šele potem, ko so se izkazali in se uveljavili v tujini.« Po Jakopičevem načrtu naj bi najprej nastopili v prestolnici na Dunaju. Jakopič se je v ta namen obrnil pismeno na znani umetnostni salon Miethke, ki se je takoj odločil, ko se je zglasil pri njem Grohar in mu pokazal nekaj slik. Ker je Miethke želel, da bi nastopili kot organizirana skupina — Slov. umetniško društvo je bilo po brezvestni gonji nad Groharjem smrti zapisano — so bili prisiljeni ustanoviti klub, ki so mu iskali ime s pravim »Galgenhumorjem«. Izmed njih je na primer Grohar cele mesece trpel kakor brezposeln delavec brez prihrankov. Komaj da je mogel živeti pod streho. Topla hrana mu je bila po cele tedne neznana in suh kruh mu je bil včasih delikatesa. Ko so pripravljali razstavo, so bili vsi skupaj brez sredstev, tako da so smatrali goldinar za veliko vsoto.

Jakopič in njegovi tovariši so pri Miethkeju razstavili večinoma dela, ki jih je naša javnost obsodila na II. umetniški razstavi v Ljubljani in jih zaradi njih opsovala s »tujci«. Na Dunaju so ista dela vzbudila senzacijo. Za razstavo so se ogreli tudi kritiki, ki jim je vtis slovenske umetnosti tako rekoč proti njihovi volji izsilil navdušenje. Razstava jim

je pomenila odkritje nove dežele. Vsi razstavljalci so jim bili krepki talenti, ki mnogo obetajo in ki jim je »zanaprej določiti v umetniški karti naše monarhije lastno mesto«. Zdelo se jim je »nekaj izrednega, s kako globokim čustvom je izražen nacionalni moment v njihovih umotvorih«. »Pri nekaterih slikah,« so pisali, »lahko govorimo vprav o narodnem slikarstvu.« Posameznike jim je bilo še težko razpoznati, ker je »skupno pokrajinsko obiležje močnejše od individualne diferenciacije«, vendar jim je bil največji umetnik Jakopič, v čigar slikah so zasledili »resen, svetosten ton, ki podeljuje slikam značaj doživetja«.

Z dunajsko razstavo, ko so nam Nemci povedali, da smo brez tradicije v upodabljanju umetnosti, smo se zavedli, da smo dobili šele z Jakopičem in njegovimi tovariši svojo narodno, slovensko umetnost, s katero smo se uvrstili med druge kulturne narode. Z dunajsko razstavo pa nam »Savani« niso koristili samo kulturno, temveč tudi politično, ker so — če smemo verjeti Otonu Župančiču — podprli premnogo naših zahtev s temeljitejšimi razlogi, nego leta in leta klavrne kramarske politike, ki se lovi brez vesla in krila za slučajnostmi«.

Po dunajski razstavi so razstavljali »Savani« z velikim uspehom v Beogradu (1904 ob priliki kronanja kralja Petra I.) na Dunaju (1905), v Londonu in v Sofiji (1906), na Dunaju in v Trstu (1907). Tega leta je Jakopič odprl v Ljubljani slikarsko šolo, ki jo je vodil do začetka svetovne vojne. Hoteč navezati slovenske umetnike, živeče v raznih krajih v tujini, na domovino in ohraniti narodu lastno umetnost, obenem pa v ozkem stiku s takratnimi hrvaškimi in srbskimi umetniki ustvarjati kulturne vrednote, ki naj bi bile v korist Jugoslaviji, je 1908 zgradil v Ljubljani na lastne stroške razstavni paviljon in je priredil v njem od 1909 do 1923 — ko je moral zaradi naraščajočih dolgov prodati paviljon ljubljanski mestni občini — 25 umetniških razstav slovenskih, hrvaških, srbskih in čeških umetnikov. V Ljubljani je tudi po prodaji paviljona razstavljal skoraj leto za letom. Poleg tega se je udeleževal s tovariši umetniških razstav izven Slovenije: v Varšavi in v Krakovu (1908), v Zagrebu (1910), v Rimu (1911), v Beogradu (1912), v Parizu (1919), v Chicagu (1926), v Novem Sadu in v Pragi (1927), v Zagrebu in v Barceloni (1929), v Londonu (1930), v Amsterdamu in v Bruslju (1932), v Parizu (1937). Njegovo veliko umetniško in pionirsko delo je končno moralo povzročiti pravilno ocenjevanje njegove osebnosti, glede katere so bili nekateri poznavalci umetnosti že od vsega početka istega mnenja z dr. Prijateljem, ki je že 1905 izjavil: »Jakopič bi stal tudi pri drugih večjih narodih v prvih vrstah. On je umetnik, ki ve, kaj išče s svojim impresionizmom: sonca, sonca in sonca. Kar jaz občudujem na Jakopiču, to je njegova nadnaravna doslednost, s katero govori o soncu, svetlobi in luči pri nas tam doli, kjer kraljuje samo mrak, cenena petrolejska razsvetljava, siva samozadovoljnost, z eno besedo motnost, v kateri ribarijo ljudje za drobnimi koščki, jedva užitno hrano... In da v taki deželi živi človek, hraneč se od idealne nebeške mane, to se glasi kakor bajka. Organično se on v razvitek naše umetnosti ne uvrščuje. Toda ali imamo sploh kak organični razvitek na katerem koli kulturnem polju? Ali je pojav Prešerna organičen? Kakor Prešeren stoji tudi Jakopič sedaj sam zase. Pa že pride čas, ko bo ne samo bleščal, ampak tudi oplojal našo umetnost.«

Razstavni paviljon v Tivoliju se je Jakopič odločil zgraditi na lastne stroške šele potem, ko je storil vse potrebne korake pri ljubljanski mestni občini, pri kranjskem deželnem odboru in pri vladi, a je povsod naletel na gluha ušesa, ker so menili, da je za umetnike najbolje, da zapuste domovino in gredo iskat slave in kruha v tujino, kajti slovenski narod ne potrebuje ne umetnosti ne umetnikov. Imel je prvotno v načrtu, da sezida poslopje, kjer bi bili razstavni prostori in kjer bi imel tudi stanovanje z ateljejem. Po očetovi smrti 1904 se je bil namreč poročil in se po 4letnem bivanju v Škofji Loki nastanil v Ljubljani. Hotel je najprej graditi na zemljišču, kjer stoji sedaj čekovni urad, in nato na zemljišču med Knafljevo ulico, Bleiweisovo cesto in Aleksandrovo cesto pred vhodom v Tivoli. Obe prošnji za nakup sveta so mu zavrnil. Zavrnilo so mu tudi tretjo prošnjo za nakup sveta v Tivoliju, kjer stoji sedaj razstavni paviljon, in mu ga šele po dolgotrajnih pogajanjih prepustili v najem. Jakopič je nato opustil svoj prvotni načrt in je začel graditi samo razstavni paviljon, čeprav so mu njegovi prijatelji odločno odsvetovali, češ da bo zapravil celo premoženje, ki mu ne bo donášalo nobenih dohodkov. Dasi je Jakopič vedel, da imajo prav, jih vendarle ni poslušal. V zgradbo paviljona je vtaknil 20.000 kron, ki so mu jih posodile tri sestre Chernyjeve — med njimi tudi Jakopičeva žena — in ko se je izkazalo, da so stroški mnogo večji, si je še dalje izposojeval. To je bil za predvojni čas ogromen denar, s katerim bi si bil Jakopič lahko zagotovil brezskrbno življenje, če ga ne bi obvladovalo prepričanje, da mora biti, kadar gre za umetnost — ki je po njegovih lastnih besedah »najsilnejša moč majhnega naroda« — vselej pripravljen na največje osebne žrtve. Za umetnost, za to »luč, ki sveti narodom na potu iz mračnega labirinta človeških zablod v božji dan«, ni bila temu zvezdeklatecu nikdar nobena cena premajhna.

Jeseni 1918 je dal Jakopič skupaj z nadsvetnikom Bukovcem vzpodbudo za ustanovitev Narodne galerije. Za njeno ustanovitev se je zavzel že 1907, ko je predložil ljubljanskemu občinskemu svetu spomenico s pozivom, naj omogoči, da se razpostavi zbirka »vsaj kakih 20 do 30 izbranih umotvorov slovenskih umetnikov kot temelj slovenske umetniške galerije, na katerem se bo potem dalje delalo. Jakopič je tudi vedno opozarjal na dolžnosti, ki jih ima narod do svojih umetnikov. Ob priliki tržaške razstave je n. pr. pozval slov. narod, naj reši nalogo, ki mu pristoji, namreč »osnovati ono trdno, temeljito podlago, na kateri morejo njegovi umetniki stati in više stremeti, da se homo smeli imenovati ne samo politično, ampak tudi kulturno zrel narod.« Slična Jakopičeva prizadevanja v korist našim umetnikom segajo prav v zadnji čas. Omenjam na primer sestanek našega razumništva v srebrni unionski dvorani 1932, na katerem je prebral svojo znamenito poslanico »Ob dvanajsti uri«. Tu nočem govoriti o tem, koliko potov je napravil za vsakega umetnika, ki je zašel kedaj v stiske. In v stiskah so naši umetniki vselej živeli, zlasti še najmlajši. Pomagati je hotel vsakomur tudi takrat, ko je bilo očitno, da ne bo mogel uspeti. Več kot izgubljeni čas je bila zanj vredna zavest, da je storil za svojega bližnjega vse, kar je bilo v njegovi moči. Toda ne samo to: če je le mogel, je vsakomur pomagal z lastnimi skromnimi sredstvi, ne oziraje se, da bo moral zaradi tega sam trpeti pomanjkanje.

Z Jakopičem sem se seznanil poleti 1920. Takrat sem se začel ukvarjati skupaj z Jakcem s pripravami za pokrajinsko razstavo v Novem mestu, ki naj bi se odprla pod Jakopičevim pokroviteljstvom. Jakopič nam je namreč bil največji slovenski umetnik, ki je bil priklical vse številne upodabljajoče umetnike, kolikor jih Slovenci danes imamo. Ker nam je bilo precej do tega, da bi Jakopič sprejel pokroviteljstvo, sem ga obiskal v Ljubljani na njegovem stanovanju. Jakopič me je ljubeznivo sprejel in brez vseh pomislekov ustregel naši prošnji. Razstavil je tudi sam eno sliko, da pokaže s tem svoje zadovoljstvo nad mladim pokretom.

V njegov atelje na Mirju sem začel zahajati 1927, ko je začel izvrševati osnutke za poslikanje obokane veže mestne stanovanjske hiše na Ahacljevi cesti. Ko sem nekoč ogledoval slike, sem se pozanimal za način njegovega slikanja. »V slikah ljubim valovite, močno razgibane linije,« mi je pravil. »Barve se pri meni gibljejo, gibi in barva gredo vzporedno. Ko se lotim dela, vzamem barve in čopič ter začnem polagati barve v velikih gibih, če sem razpoložen. Če sedaj pomislim nazaj, občutim, da bi se lahko gibal v zraku. Ko mine ta prva stopnja, začnem barve drobiti v manjše kose in jih polagati v kratkih ploskvah, toda vedno po vsem platnu, ne da bi se držal ene točke. Čim intenzivneje se to delo vrši, tem bolj čutim, kako čedalje globlje prodiram v prostor.«

»Kdaj je potem umetnina gotova?«

»Kadar izpolni vse pogoje, ki si jih je stavil umetnik. Če jih ni, mu ne da miru, dokler jih ne izpolni. Če ne že morda v istem delu, pa vsaj v naslednjem.«

»Potemtakem imate za presojanje svojih slik tudi Vi svoje posebno merilo?«

»Slike sodim po tem, s kakšnim zadovoljstvom sem jih končal in kakšno vrednost predstavljajo zame. Lahko se zdi slika sijajna kakemu kritiku, toda zame je merodajna edinole moja sodba.«

Ko sva se razgovarjala ob neki drugi priliki o umetnikih, ki so njegovemu slikarskemu gledanju najbližji, je v prvi vrsti imenoval Rembrandta. »Imam ga najrajši od takrat, ko se mi je odprl vpogled v dela umetnikov iz starejših časov,« mi je začel razlagati. Zakaj mu je bil prirasel k srcu, sem takoj zvedel. »Rembrandt je šel z veliko samozavestjo in lahkoto preko vseh umetniških pravil svojega časa in je tako izpričal svojo silno duševno potenco. Vzemimo Ganimeda, ki ga je naslikal Correggio in ki ga je naslikal Rembrandt. Med obema je velika razlika. In Correggio je bil velik umetnik, ki ga jaz visoko cenim. Correggiov Ganimed je lepa, idealna figura fanta, ki ga orel nese v nebesa. Lepo zaokrožena, tudi občutena, vendar pod vplivom tistih vzorov, ki jih je antika dala vsej evropski umetnosti. Zdaj pa vzemimo Rembrandtovega Ganimeda. Ko ga je orel zagrabil, se je prestrašil — pri Correggiu ni videti nobenega strahu — in je v tem strahu spustil vodo. S tem je Rembrandt izrazil, kar se v splošnem človeškem življenju resnično dogaja, neizumetničeno, naravno. Zanj so bila pač odločilna naravna dogajanja, ne pa problemi in teorije.«

CENA

ZIMA VRŠČAJ

Cena je imela znanje z Lojzetom Vebletom že prej. Po smrti njegove sestre pa se je kar preselila k njemu, ker ji je težko delo, da je bil prepuščen kar samemu sebi, sama pa je bila tako in tako doma odveč. Seveda, ko bo kaj prida zaslužil — sta se menila — se pa kar vzameta, da bosta ljudem zavezala jezike.

In tako se je zgodilo, da je pred nekaj dnevi rodila. Otrok je prišel mrtev na svet in zdaj je Cena polegala. Brez spanca je ležala vznak na svoji postelji in nepremično strmela v svetlo liso na steni, ki jo je skozi špranjo v oknici metala cestna svetilka. Kadar koli so se na cesti oglasili koraki, vselej je svetla lisa za hip izginila in Cena jim je napeto prisluhnila. Glasovi pa so se drug za drugim gubili v noč in kmalu povsem utihnili. In ko je majhna ura na omari odbila eno po polnoči, je Cena vedela, da pride Lojze pijan domov. V hrbtu jo je žgoče tiščalo, rada bi se obrnila, toda udje so bili težki, in če se je le malo premaknila, jo je zabolelo. Z veliko težavo si je polagala kos pisanega platna, ki ga je namakala v mrzlo vodo v loncu, ki je stal na stolu poleg postelje, čez močne in polne boleče prsi, da bi ji prešlo mleko. Oči so ji žarele, na telesu ji je ležala teža, žejna je bila in lačna, saj od zjutraj ni jedla. Lojze je zgodaj odšel in seveda prej obljubil, da se bo kmalu vrnil in ji pripravil večerjo. In zdaj je ura odbila že eno po polnoči. Cena je vzdihnila. Spomnila se je vseh prestanih bolečin. Ko je takrat minilo najhujše, so ji povedali, da je otrok mrtev. Želela je, da ji ga pokažejo. Z roko je šla preko višnjevih, zgubanih ličk, preko nabreklega telesca in rdečih ročic, potem pa se je z glavo obrnila v steno. Otroka so odnesli in ni ga videla več. Jezus, da bi vsaj prišel Lojze trezen domov! Legel bi poleg nje, s svojo široko dlanjo bi pokrnil njeno roko in ona bi poskušala pozabiti vse to. Morda bi potem mirno zaspala. In zdaj bo prišel tako pijan, da se bo opotekal in oblečen legel na posteljo, ali pa ga bodo celo do nezavesti pijanega prinesli tovariši. Morda pa ga niti domov ne bo, obležal bo kje. Vedno pravi, da mora piti. Danes pije zato, ker se mu je rodil mrtev sin, prejšnje dni je popival zaradi skrbi, kako bo preživel otroka, ki sta ga pričakovala. Čudno, zmeraj najde vzrok za svoj greh. In če bi se rodil živ sin, bi pil, ker se mu je rodil sin; če pa bi bila hči, bi pil, ker se mu je rodila hči.

Kako le more tako popivati in jo puščati tako samo! Vzdihnila je in se ječe premaknila. S ceste je zaslišala neenakomerne korake. Nehote je pogledala v steno; lisa je res izginila in Cena je vedela, kdo sedaj stoji pred vežnimi vrati in poizkuša vtakniti ključ v ključavnico. Čez nekaj hipov je zaslišala, kako so se naglo odprla vrata in že je začula opoteka-joče korake, ki so se bližali njenemu stanovanju. Pijan je, pijan, je skoro glasno pomislila Cena in strahoma zastrmela v vrata, ki so se počasi odpirala. Ničesar ni videla, le zaslutila je njegov obraz, čez katerega mu v štrenah padajo zlepljeni lasje, začutila je njegove motne oči in trepetajoče ustnice, v nos pa ji je silil vonj po vinu. Potem je on stopil korak naprej in je videla njegovo upognjeno postavo, ki se poizkuša z vsem svojim telesom plaziti čim tišje. Kar sredi sobe je predse iztego-

val roki, da bi se dotipal in kmalu se je dotaknil svoje postelje; tam je trenutek obstal, kot bi se hotel odpočiti, nato pa je telebnil nanjo in je z nekakšnim srečnim vzdihom takoj zaspal. Cena se je obrnila v stran, v grlu pa jo je zatiščalo, da bi se najrajši zjokala. Jutri bo vstal. Ves skesan in ponižen bo pokleknil pred njo, božal ji bo roko, sebe pa psoval; obetal bo, sklepal obljube in prosil njenega nasmeha. Potem bo ostal nekaj dni doma, stregel ji bo, posedal bo ob njeni postelji in ji bo razgrinjal svoje načrte. Četrty, peti dan pa bo postajal čim dalje bolj nemiren ... hodil bo po sobi in si izmišljal vzrok za vzrokom, nazadnje pa bo odšel za nekaj trenutkov — a se bo vrnil pozno v noč, tako kot nocoj. Tako je Cena zaspala in se zbudila šele, ko je posijalo sonce skozi okno. Pogledala je Lojzetovo posteljo. Prazna je bila. Cena je vedela: kuha. Skrivaj je bil najbrže vstal, sram ga je in zdaj bo vsak čas pogledal s prosečimi očmi.

Stegnila je roko in zadela v lonec, ki se je prevrnil s stola na tla; zaropotalo je. Vrata so se naglo odprla in že je pritekkel do nje Lojze, popravil ji je odejo in vzglavje, potem pa sedel k njej, jo pobožal po roki in ji komaj, komaj pogledal v oči. Čez čas je dejal:

»Ali boš pila kavo? «

Cena mu ni odgovorila, temveč mu je izmaknila roko. Zastrmel je vanjo, kot da bi ne mogel verjeti, potem pa se je sklonil do nje in nenadoma zdrknul pred njo na kolena. Čutila je njegov dih in vedela, da bo zdaj obljubil vse, karkoli mu bo naročila. Spomila se je vnovič in vnovič njegovih obetov, od katerih ni držal prav nobenega, pred očmi so ji vstale prejkane oči in spomnila se je sinočnjega večera. Mrzlo je pogledala v njegove krvave, še zmerom motne oči in nekaj hladnega ji je leglo v dušo. Sama ni vedela, kdaj — dvignila je roko in ga udarila v obraz.

Lojze je skočil po koncu. Zastrmel je, kot bi ne razumel, toda ko je videl njen mrzli obraz, si je najprej pokrtil oči z obema rokama, potem pa se je skoro zavrtel in zavpil:

»Le čakaj, ne poznaš me še!«

Kot brez glave je otepal okrog sebe, nazadnje pa je stekel v kuhinjo in se takoj vrnil. Pri vratih je obstal in v njegovem obrazu je bilo nekaj zasmehljivega. V roki je držal britev in z njo mahal po zraku, čez čas pa je skoraj mogočno stegnil drugo roko, s široko kretnjo privihal rokav in zamahnil, kot bi si hotel prerezati žile.

Cena ga je gledala s polodprtimi očmi. Niti trenila ni, samo gledala, čez čas pa je v nekakšnem neusmiljenem uživanju, zavedajoč se svoje zmage, skoro zavpila:

»Kaj igraš, slabič! Kar daj se, če imaš pogum, no, daj se!«

Menda ga je zadela v živo, kajti nenadoma je zajecal in šinil v sosedno čumnato, zaloputnil vrata za seboj in jih zaklenil. Potem je iz čumnate udaril Ceni na uho čuden glas, ki je bil podoben otroškemu kriku, ali stoku umirajočega. Zdaj se je prestrašila zares. Ne meneč se za svojo slabost, je z vso svojo voljo planila iz postelje in se opotekla k vratom. Udarila je po njih in zaklicala:

»Odpri!«

Zaprosila je še enkrat:

»Odpri Lojze!«

Iz sobe je zaslišala stokajoč, kričeč glas. Moj Bog, je zastokala sama pri sebi in se z vso silo zaletela v vrata. Tedaj se ji je stemnilo pred očmi, zastokala je in zdrknila ob vratih na tla.

Vrata so se naglo odprla in že se je Lojze naslanjal nanjo. Gledal ji je v brezizrazni obraz, potem pa jo je dvignil. Cena se je zavedela, nenadoma pa se je zagrizla v njegovo zapestje in ni razklenila zob, dokler je ni položil na posteljo.

Lojze je sedel k njenim nogam in ogledoval svojo ranjeno roko. Ko je Cena zaspala, se je lotil dela. Pomil je posodo, ki je umazana stala tam že nekaj dni, pospravil je sobo in skuhal kosilo.

Ves dan nista spregovorila besede. Cena je topo zrla predse, Lojze pa je po prstih hodil po hiši in če je srečal njen pogled, je povesil oči.

Ponoči se je zbudila. Skrivaj se je ozrla na posteljo poleg sebe in je zagledala Lojzeta poleg sebe. Bil je z obrazom obrnjen k njej. Polodprti ustnici sta mu vsled dihanja nihali navzven in navznoter. Ceni se je zdelo, da spi poleg nje plah, trmast, zloben otrok, ki greši, se brž pokesa, pozabi in že spet greši. Cena pa ne pozabi, Cena ni otrok, toda ta otrok poleg nje je kriv, da je Cena rodila mrtvo dete, da.

V spanju se je Lojze premaknil. Cena se je s čelom dotaknila njegove krepke gole roke in tiho je zajokala in legla k sebi nazaj. Premišljala je včerajšnje ter sklenila, da gre od tod.

Vso noč ni zatisnila očesa, ker se je bala, da bi je Lojze ne zasačil. Proti jutru pa je tiho zlezla s postelje in se brž oblekla, nekaj svojih stvari je zvezala v sveženj. S čevlji in svežnjem v rokah se je še enkrat ozrla na njegovo posteljo. Mirno je spal. Tiho je odklenila vrata, pred hišo si je nataknila čevlje in odhitela domov.

Mati se ni začudila, ko je po dolgem času zagledala Ceno pred sabo. Samo pogledala jo je in vprašala:

»Kaj pa sta imela, da imaš vse svoje stvari s seboj?«

»Pije, pa sem šla.«

Mati je zakurila in ko je podpihavalta ogenj, je menda kar tako skoraj tiho dejala:

»Menda ne boš šla več nazaj?«

»Ne!«

Cena je stopila v čumnato, slekla vrhnjo obleko in legla v materino posteljo. Z naslado se je udajala prijetni gorkoti materine postelje in je v trenutku zaspala.

Preteklo je nekaj tednov. Nekoč pa se je oglasil pri njih mlad fant in izročil Ceni škrnicelj, poln svežih žemelj. Povedal je, da pošilja to njej neki gospod, menda se piše Veble. Cena je bila z materjo sama doma in žemlje so jima dobro teknile, kajti drobile so se pod zobmi in so prijetno dišale.

»Ali si kar sam kuha?« je vprašala mati.

»Menda.«

Na večer tistega dne je Cena povezala svoj sveženj in brez posebnih besed zapustila dom.

»Grem pogledat, če mu je treba kaj zašiti,« je rekla na pragu.

Ko je Cena stopila v Lojzetovo sobo, je videla, da je vse skrbno počiščeno in pospravljeno. Lojze je stal pri ognjišču in kupal kavo za večerjo. Niti pozdravila ni, ko se je ozrl k njej. Odvzel ji je sveženj iz rok in ravnodušno dejal:

»Večerja bo brž gotova.«

Stopila je k ognjišču, vzela zajemačo in brodila z njo po kavi. Lojze je stopil k njej, jo objel krog pasu in jo pobožal, nato pa jo je poljubil na vrat.

Odšla sta v sobo, ne da bi počakala večerje.

PESNIK ALOJZIJ GRADNIK

Nekaj besed na rob »Večnih studentev«

MIRAN JARC

Še preden so izšle »Padajoče zvezde« v knjigi (leta 1917.), je zamolklo zvenenje njegovih verzov pritegnilo mojo pozornost. To je bilo v tistih, danes se mi zdi davnih časih, ko so me bleščeča imena: Rimbaud, Mallarmé, Maeterlinck, Verhaeren zanašala v čudežne pokrajine čiste lirike temotnih in mavričnih prispodob, medtem ko se je vnanje življenje razodevalo v divjanju svetovne vojne. Al. Gradnik je bil prvi pesnik, ki sem ga spoznal osebno. To se je zgodilo v Novem mestu, kamor mi je njegov prihod prinesel nekaj tistega sijaja iz literarnega sveta, ki sem le sanjal o njem v mestu v zatišju.

Gradnikova poezija se mi je vedno zdela drugačna od tiste, ki je — kakor pravimo — v modi, ali pa časovna, in vendar sije iz nje svit žara, ki ga čutimo vse življenje, to je pekoč žar ljubezni, strašne kot smrt, in smrti, slajše od ljubezni. Ta poezija ni eterična, vsak stih je težak kot kaplja krvi, v kateri leži vsa temna usoda slehernega iz zemlje rojenega, ki na svoji zemski poti srečava Boga v stoterih podobah vabečega videza, in ki beži pred vesoljno samoto v samem sebi k ženi, ki je zdaj Eva, zdaj Marija, ali pa oboje hkrati, da si izmuči telo v trpljenju in si izčisti duha za povratek v kozmos, iz katerega se je izločil. V tem doživljanju si je Gradnik ostal zvest skozi vse duhovne prevrate, ki so se dogajali okrog njega in s tem dokazal svojo samobitnost in zakoreninjenost svoje pesmi v lastni naravi.

Če pogledamo uvodno pesem njegovih »Padajočih zvezd« iz l. 1917., nas prevzame v stihih:

Zdaj, ah vem: kar se ne reši v zore
iz mraku, kar išče cilj in ga ne more
najti — ti zagrneš v svojih valov prt,
in da samo ti si cilj, šepetajoče
mu poveš in pelješ v svoje dvore
Smrt.

prav isto grobno razpoloženje, kakor v »Vrnitvi« iz knjige »De Profundis«.

Povrnem se domu — ker vse se vrača:
od daljne gore v širno morje reka
in v zemljo zrno, hrast, ki se poseka,
in v prah trdnjava, mesto in palača.

— — — — —

Zemlje ljubeče srčna bom sredina,
morja brezbrežnih kaplja neločljiva,
vsemirja jasni enozvočni spev.

In ta osnovni nastroj je v njegovih »Večnih studencih« že ves optimističen, kakor da se je kljubovalni borec spravil s svojo večno sovražnico, z razdiralko lepega videza, s smrtjo in jo pozdravil kot edino rešiteljico:

Zemlja, o zemlja, ljubljena mati,
nikdar me nisi še zapustila.
O le zagрни v svoja me krila,
sladko v naročju tvojem bo spati.

»Večni studenci« so Gradnikova najbolj enotna knjiga. Ni samo dejanje pietete, če je pesnik svojo najnovejšo zbirko posvetil »spominu moje matere«, marveč je posvetilo — simbol. Rojstvo — žena — ljubezen — smrt — ali niso vse te življenjske postaje združene v materi kot mavrične barve v sončni belini? Če trdim, da je v »Večnih studencih« Gradnikov izraz najbolj dovršen, najbolj izbrušen, s tem nočem zmanjševati cene premnogih estetsko čistejših njegovih pesmi iz prejšnjih zbirk, pa tudi tako ne mislim, kakor da bi v tej zbirki ne želel videti manj takih pesmi, v katerih Gradnikova poezija ni mogla prekvasiti prvotnega doživetja v čisto umetnino. Merim, na priliko, na »Smučarjevo jutranjo molitev«. Prav ob tem primeru sem najbolj rezko občutil, kje je meja Gradnikove umetnosti. Kajti ta himna, s katero je hotel pesnik vkleniti v poveličanje tudi svoj sport, vpliva name racionalistično, tako da se ne morem ubraniti občutka, da mu je ni narekovala pesniška intuicija, ampak čustvovanje, dotikajoče se vrhnih, razumskih plati. V tem me potrjuje še forma in pojmovna dikcija. Nasprotno pa lahko postane še tako abstrakten izraz, toda uvrščen v verz po globokem navdihu, plastičen, nevsakdanji, blesteč.

S tem primerom, ki ni osamljen v Gradnikovi celotni poeziji, marveč ima vrstnike ne samo v prejšnjih zbirkah, marveč tudi v posameznih kriticah ali verzih drugače umetniško polnih pesmi, hočem le poudariti, da pesnik, kakršen je Gradnik, tvega takoj racionalistično pesem, čim zapusti skrivnostno območje oblasti krvi, ki daje njegovi ustvarjalnosti moč, izrazu pa zvočnost in pesniški čar.

In vendar čutim, da so »Večni studenci« vrh njegovega ustvarjanja, kljub dejstvu, da bi bila zbirka samo pridobila, če bi bila bolj zgoščena, zožena na število kritičneje izbranih pesmi. Zanimivo dejstvo je, da bolj kot ta bolehajo že prejšnji njegovi zborniki zaradi takih nedostatkov izbora.

Če govorim o vrhu, mislim s tem povedati, da so se vse značilnosti Gradnikovega sloga prav v zadnjih pesmih izostrile, bodisi oblikovno, bodisi vsebinsko do tiste meje, ki jo je zaokrožila smer in vsebina doživetja samega, kajti vsa dolga pot te rasti iz zemlje, vsa ta odiseada življenja v krvi in s krvjo je dovedla žejnega strastnega iskalca večnih studentov do tiste vdanosti do veselja, ki je značilna za velike askete, postavljene v svet religije, v katerem se izraža človek samo še z molitvijo ali hvalnico Edinemu — Vesoljnemu. Gradniku se je s tega vrha razodela zemlja kot kraljestvo mater. Če je doživljal svojo mladost v prividu »Padajočih zvezd«, ki so ga vodile skozi rove krvnih skrivnosti, so te zvezde zdaj neba izvori, saj:

sleherne zvezde odpira se vir.
V srca odklenjena lije njih tok,
sleherno srce preliva se v drugo,
zvrhan z opojno slastjo ali tugo
vrč blagoslovljen od rok gre do rok.

Večnih, nikoli prekinjenih struj,
umu nevidne se pletejo mreže,
smrt se z življenjem in dih z dihom veže,
moj, tvoj obraz ni več drugemu tuj...

Sebe in večnosti meje premeri,
plašne ne bodo več tvoje oči.
Videle bodo kam cesta drži...

Pot na to planoto popolne jasnosti vodi skozi katakombe zemskosti.
S cerkvenim učenikom doživlja pesnik teh katakomb pretresljivo spoznanje — vse je ničevost:

Naj iščem tolažbe v osipljivem cvetu
ust ženskih, v opojnosti petja in pira, v igrivi
brezdelici? Vse to je prazno in ni srca žeji
uteha nobena in mine kot kaplja na veji.

Kot kaplja na veji... Spomnil sem se neke druge kaplje. Glej »Rosno kapljo« v »Padajočih zvezdah«:

— — — Na tvoji koži
ko rosna kaplja sem na beli roži.
Izsrkaj me! Ko kaplja v roži zgine
in da ji novo rast, za tvojo slast
zgube se v tebi moje bolečine.

Kako daleč je že nazaj do te čudovite pesmi in za kako različna doživetja služi ta podoba, zdaj v tej, zdaj v oni pesmi. Nekoč kot izraz najsilnejšega erotičnega čustvovanja, zdaj pa kot izraz bežnosti, minljivosti vsega, po čemer je človek kdajkoli koprnel. In vendar je v obeh primerih podtalni nastroj isti — bolečina, trpljenje. Vsako doživetje se naposled sprevrže v bolečino, ali kakor stoji v »Melanholiji« (Padajoče zvezde):

— — — — —
ker ne v radosti — kadar so najhuje
bolesti, ko telo nam kloni niže,
takrat se k Bogu duša povzdiguje
kot bel oblak, in mu je bliže, bliže...

Zdaj pa poslušajmo »Večne studence« (str. 85):

Vsem so nam potrebni vrči
za to žejo, ki nas muči
na vsem potovanju k Luči.
Vsem so nam potrebni krči
strasti in molitve vdane:
saj če duša v temi tone,
opročena zmot vseh spon
v še čistejši zarji vstane.

Isti nastroj, isto spoznanje, le da je bilo prvič izraženo bolj lirično, rekel bi bolj muzikalno kot zdaj, ko je podoba bolj kipna, misel ostreje formulirana.

Klic po še »čistejši zarji« se utrga z elementarno silo v Mrtvi materi. Po izgubi nje, ki je bila vtelesenje vsega, kar ima zanj tolikrat varljiva zemlja najčistejšega, najbolj večnega in v čemer je zemlja poduhovljena, vzdikne pesnik:

Kaj iščem naj zdaj še v življenju, o mati,
v zameno za Tvoje srce?

Po tem prevratu ni več iskanja, je samo še življenje v pričakovanju tiste ure, o kateri pravi Kmet Bogu:

Prisedi, z mano povečerjaj,
potem pa ves moj dolg iztirjaj.
In naj zgodi se Tvoja volja.

S te ravnine podoživljamo lahko šele Gradnikove pesmi v vsej njihovi polnosti. Zato ni čuda, da zazveni pesniku struna samo ob nočnih pojavih življenja. Tako mu tudi zimska pokrajina pričara podobo pokopališča (... o potnik, vidiš bele jih gomile?) in mu izzove zanj tako značilne, v toliko enačicah že zapete stihe:

Spereti mora vse, kar se rodi,
sveteti more znova iz prsti
samo, če v njeno vrne se naročje.

Kakor zapoved se slišijo ti verzi, ki s svojo trdo jasnostjo, modrostno mirnostjo, kakor v zaključenem krogu življenja dopolnjujejo neko davno mladostno »Zimo« (Padajoče zvezde).

— — — — —
Sneg zunaj pada. Dež metuljev belih pada
na polja in na strehe in na gozd.
Ni gozd. Je tisoč golih črnih rok
vpijočih proti nebu: Bog, o bog,
kje si pomlad, kje si mladost, mladost!

Tu se še vzpne uporna vitalnost poslednjega, čeprav že trudnega kljubovanja, ki še noče kloniti v odpovedi. Pa tudi s formalnega vidika je kaj zanimivo primerjati podobe. Nekoč pričara ogoljen gozd predstavo vpijočih rok, zdaj pa so se podobe skoraj popolnoma umaknile racionalnim stavkom, ki so izraz miselnih sklepov. Dočim imamo v prejšnjih zbirkah obilico pestrih metafor, ki naj vplivajo na čitatelja asociativno, srečavamo zdaj bolj in bolj pogoste orise, ki naj zbude v nas potrebno nastrojenje. In če je pesnik v mladih letih živel iz muzikalnosti — na misel mi prihaja Baudelaire — ki mu je bila hkrati opora v kaotični borbi z njegovo temno oblastjo, išče zdaj luči, toplote in domačnosti ob Betlehemeski zvezdi. V kar treh zaporednih božičnih pesmih se izraža isti klic po veri — matere. Pa ne samo to, hkrati s spominom na otroško verovanje ga prešine milina domačega ognjišča:

Božična noč, luč repatice
pokojno osvetljuje strehe.
Na mizo dajmo zdaj orehe,
rožiče, smokve in potice.

Prižgimo sveče, koprneče
naj roke sežejo otročje
in si utrgajo v naročje,
kar jim drevesce nudi srče.

— — — — —

In zelo pomembna se mi zdi zaključna kitica:

In komur vrč je že v črepinjah,
naj v školjko sklene gladne dlani
in z malimi naj v veri vdani
koraka v njihovih stopinjah.

Iz te zakoreninjenosti v rodno grudo, katere drugi izraz je tudi družinstvo, ni več daleč do presenetljivo skladnega in ubranega cikla »Kmet govori« ..., ki je najznačilnejši izraz Gradnikove današnje lirike. Odtod pogled nazaj nam razjasni marsikatero temotno mesto sunkovite in le dozdevno krivuljaste duhovne poti tega lirika krvi, bolesti in svetlih samot. Iz takega duhovnega organizma izvira tudi Gradnikov svetovni nazor. Prav v nasprotju z optimističnimi klicarji idejnega bratstva in verniki v socialni prerod, ki imajo podlago na prosvetljenstvu in geslih francoske revolucije, pa je Gradnik glasnik druge postave. Linija njegove rasti ne gre v široko, marveč vertikalno, iz zemlje in krvi. Njegov dekalog ni nikak socialno politični evangelij, marveč postava, ki jo piše zemlja in ta postava ne pozna usmiljenja. Ta zakonodajalec je strog kakor svetopisemski Jehova, ki terja maščevanje in plačilo do zadnjega novčiča.

Morda je naposled ves Gradnikov nemir v svojem bistvu pristni prešernovski Kam, in njegovo plakanje po domu in materi — klic »O Vrba! srečna, draga vas domača«, le da je pesniški demon tisti svetopisemski angel-čuvaj, ki mu s sovražnim mečem brani vhod v izgubljeni raj, samo zato, da bi pesnik do konca izpolnil svoje poslanstvo na zemlji. Samo enkrat se je Gradnik dotaknil tega spoznanja, tega odnosa sebe-pesnika do obdajajočega ga sveta, ali izrazil ga je v silovito močni »Pesnikovi smrti«, kjer kliče na poslednje spremstvo »sonca zlate žarke, drobne ptice iz vseh gnezd, nemirnega potnika veter« in svojo večno spremljevalko »tajno bol«. V takem turobnem razpoloženju sreča v duhu davnega tovariša Villona, čigar prvi verz v Baladi po svoje izpove bedno usodo pesniškega poklica:

Pri vrelcu sem, od žeje pa medlim ...

Beg pred tem strašnim spoznanjem vodi pesnika v fikcijo, ki pa mu postane v takih razmerah druga, še bolj živa realnost od resničnosti same. Zanj se odslej bori kot za najvišji ideal. To je fikcija idealnega domstva, domovine, države kot edine vrednote, ki resnično biva. Njegov Delavec v tujini poje:

O saj pelje skoz vsa mesta,
domovina, k tebi cesta,
in če nič nam ne ostane,
ona zadnja bo uteha.

Ta »zadnja uteha« je opevana v različnih sonetih domovinstva, v »Slovenski zemlji«, v »Triglavu«, v »Trubarju«, da ne omenjam pesmi te vrste še iz prejšnjih zbirk, zlasti iz De Profundis.

Naroda zarje se rode le v noči,
njegova rast in moč so žrtvujoči —
bolj od življenja smrt je rodovitna.

Kri in zemlja, žrtev in smrt, narod kot večna oblika človeštva, to je izrazito nacionalistično pojmovanje, ki se pa pri Slovencu ne more izroditi v — rasizem. To pojmovanje je Gradniku svojstveno, zato je

iskreno, saj se sklada z vsem njegovim bistvom. Prav zanimiva naloga bi bila analizirati to pesniško osebnost.

Ali ni nekoč pesnik pel o dožu Gradniku? Ali ni v njem nekaj romanskega duha?

Italsko sonce vtil si v moje žile:
kri favnov in asiškega berača
in Aretina in Giordana Bruna.
In si dodal še mračni srd Peruna,
upornost sužnja, krutost osvajača
in Črtomira kri in Bogomile.

(*De profundis*)

Kot Slovenec je moral Gradnik na svoji doslej zadnji postaji odkriti kmeta, v katerem je našel nosilca i svojega aristokratstva i svetovnega nazora, ki ga je bolj iz sebe položil vanj, nego prejel od njega, zakaj njegov Kmet je kakor kip grškega ribiča v času najvišjega vzpona antične umetnosti — idealiziran je. Sicer je Gradnikova pesem že davno prej zajemala tudi iz življenja na kmetskih tleh. Dolga je vrsta sonetov in drugih pesmi iz Brd, toda to so impresionistične podobe, zapiski iz popotnega dnevnika ali pa spomini. Venec »Kmet govori« pa je galerija kmetov, oz. bolj rečeno, enega samega kmeta v dvajsetih podobah, poveličanega v simbol. To je podoba kmeta, samoraslega, premegega kot hrast, dobrega in mehkega ko sprejema nevesto, bodočo mater novega rodu, globoko modrega, kadar govori sinu (»in ostani zemlji veren. Samo z njo boš našel sebe«...), podoba kmeta s plugom, ki naj preorje skorje sveta, častilca dolžnosti, neupogljivca, ki klone le pod bremenom »iz njega porojenim«, nikdar učenjaško dvomečega, spoštuječega v duhovniku posredovalca med Bogom in človekom, podoba kmeta, ki mu je tudi smrt samo gost, ki ga mora nekoč sprejeti pod svojo streho, in ki je on sam naposled le kaplja v reki življenja, neopazna v milijonih drugih kapelj — ta podoba je apoteoza, v kateri je Gradnik zgradil pozitiven svet kot protipol tistemu, kjer je on sam le individualistični izločenec (»... jaz frfotam ko v vetru strgan list...«) rešujoč se vedno in samo v pesem. S takšno pesmijo pa je afirmiral svojo tvornost s tolikim poudarkom, da mu moramo priznati visoko ceno in sprejeti njegov delež v slovenski liriki kot težak, zlahten sad, plod drevesa, ki po pravici trdi o sebi, da v »senci korenine neusahni vro studenci za popotne in družino«.

NI SE ZGODIL ČUDEŽ

KRANJEC MIŠKO

(Konec)

Peter je bolehal na nogi. Vdano in ponižno je prenašal svojo rano. Brat Pavel ni nič vedel za to stvar in nihče mu je ni razodel. Niso se dogovorili, toda vsi so vedeli, da bi Vučka odposlali iz službe, ako bi izvedeli, kako je z njim. Kakor bodo oni zdaj o njem molčali, tako bo nekoč Peter molčal o njih. Spadal je k njihovi družini, in kakor so se mu včasih posmehovali, radi so ga vendar imeli, ker je bil del njih samih. Spadal je v to družino trudnih, izgaranih ljudi, ki bi vsaj enkrat v življenju še hoteli pogledati v svet, pa razen Hoblaja nobeden ne bo mogel. Hoblaj nekoč pojde in zato je tako molčeč in sam svoj. Vsi drugi

pa se čedalje z večjo strastjo in skrbjo oklepajo samostana. V samostan prihajajo moledovat berači; toliko so bolelni kakor ti ljudje, ki garajo v samostanu, in vendar še je razlika med temi in onimi. Nikdar ne bi hoteli zamenjati z njimi svojega položaja.

Rana se mu ni hotela zaceliti, nobeno zdravilo ni pomagalo. Sicer pa tudi ni iskal zdravil, razen onih, ki mu jih je svetovala Urbanekova. »Takah ran,« je rekla, »sem v življenju mnogo videla.«

»Tvoja zelišča,« je rekel Šimunič, ko je Peter zavezoval rano, »ne bodo nikdar pomagala. To je prisad. Cedilo se bo do smrti iz rane. Dva dni pred smrtjo pa se bo posušilo. To ti bo znak, kdaj boš umrl. Videl sem že tako rano. Kakor da je tista, se mi zdi.«

Peter pa je verjel v zelišča. »Bog je ustvaril zeli,« je dejal. »In zakaj jih je ustvaril? Nekatero živini ali pa ljudem v hrano, druge, ki niso za hrano, morajo pa tudi imeti svojo vrednost in veljavo. Zdravilne so.«

Rana pa se je večala, ne naglo, a tembolj vztrajno. Dobro, da je bila nad gležnjem in jo je hlačnica zakrivala z obvezo vred.

Ni tarnal, še govoriti ni hotel o njej; niti sinu je ni omenil; toda, ko sta bila na sprehodu, je dejal: »Svetniki so imeli moč, da so zdravili neozdravljive rane.«

Marko je že mnogo prebral, poznal je zgodbe svetnikov in je rekel: »Da, tam, kjer zdravniki niso mogli pomagati, kjer niso pomagale nobene zeli, so svetniki rekli: zaceli se, rana, in zacelila se je. »Oče je kimal in v njem je vstajala vera: Marko mu bo nekoč ozdravil nogo. Rekel bo: Zaceli se, rana, in oče bo stopil trdo na nogo; nič več ga ne bo bolelo, nič več ne bo rane.«

Vsakiokrat, kadar je Peter stopil do gvardijana in povprašal po svojem sinu, mu ga je ta nadvse lepo pohvalil: »Nisem mislil, da bo tak učenec. Malo divji je bil videti, pa se je unesel.«

»Samo ne vem,« je rekel oče, »kako je v verskih stvareh.« Tudi tu je hotel slišati prijetno, pohvalno besedo. Slišal jo je:

»Mislim, da ga ima Bog posebno rad. Nisem še videl tako pobožnega otroka,« je govoril pater. »Lahko ste zadovoljni z njim.«

Peter Vučko je bil zadovoljen. Molil je zanj. Za drugo ni mogel mnogo moliti; pač se je tu pa tam spomnil svoje žene, ki jo je že zdavnaj prenehal sovražiti; pomolil je včasih tudi za svojo mater. Drugih stvari, za katere bi moral moliti, ni bilo. Nekoč, ko je bil sam svoj gospodar, je molil včasih za lepo vreme, včasih za dež, molil je, da ne bi bilo toče, neurja, molil je, da ne bi hiša pogorela, molil je, da bi bila živina zdrava. Zdaj pa kakor, da bi bil pozabil na vse to: ni se spomnil, da bi molil k svetemu Donatu, niti k svetemu Florijanu; molil je samo k Bogu za svojega sina. In k svetemu Frančišku se je zatekal: Naj mu obvarjeta sina in naj čuvata nad njim, da bo ostal, kakor je zdaj, da bo postal podoben svetemu Frančišku, da se bodo reveži k njemu zatekali po zdravje, po pomoč in da jo bodo po njegovi priprošnji tudi dosegli.

Še sta hodila na sprehode, zlasti kadar so bile počitnice in so bili drugi dijaki po večini doma. Tedaj sta vsako nedeljo odšla iz mesta in nikdar se nista naveličala pogovarjati se. To so bili prelepi trenutki. Peter Vučko je nad vse ponosen stopal zraven svojega fanta in poslušal njegovo modrost in vzljubljal njegovo preprosto srce.

Pa se je nekoč zgodilo, da je Marko dejal:

»Ali ne bi bilo bolje, da bi vi doma živeli?«

O čem takem nista nikdar govorila, čeprav sta bila tu že štiri leta. Zdaj sta se prvič dotaknila tega; kajpa, po Markovi krivdi, zakaj oče ne bi bil tega nikdar načel.

Oče se je zganil in se najprej ozrl po sinu, potem se je pa zagledal predse, kakor bi hotel z očmi objeti vso ravan, ki je odeta v pomladno razpoloženo velikonočno nedelje ležala pred njim. Sonce je objelo prvo zelenje, prve mušice so letale po zraku; ni bila še prava pomlad, toda bil je dih svežega ozračja, mehke, vlažne zemlje, široke ravnine, ki jo daleč na zapadu zaokrožujejo modrikasti hribi.

»Zakaj naj bi šel domov,« je dejal oče tiho.

»Zato, ker...« Zdaj pa fant ni mogel do kraja povedati; zmedel se je in zardel; bilo je mučno zanj. »Zato,« je naposled zinil, »da ne bi bili tu hlapec.«

Oče se je odkašljaj in se nasmehnil. »Samo zato? Ne boj se zame. Jaz sem tudi s tem zadovoljen. In Bog ne gleda na to, ali si hlapec ali gospod. Ljub mu je vsakdo, ki je pošten in ponižen. — Ali pa ti je nemara kdo kaj rekel?«

Kakor bi zaslutil nekaj velikega, je pogledal sina in ko je ta zardel, je vedel, kako je. »Da,« je prikimal fant.

»Pa te je bilo sram,« je dejal docela tiho oče. »Sram te je bilo.« Ni očital, ne, nekaj grenkega je bilo v njegovih besedah. Stežka se je odhrkal.

»Rekel sem jim, da ste bogati, da imate zemljo, hišo, živino.«

»Pa ti niso verjeli?«

»Ne. Kako bi mogel biti hlapec nekdo, ki ima zemljo, hišo, živino, ki je bogat.« Oče je kimal.

»In vendar je res; imam zemljo, hišo, živino, mnogo kruha je rastle pri nas. A kaj mi koristi bogastvo, če si dušo pogubim? Kaj je zemeljsko bogastvo proti bogastvu, ki nam ga je odmeril Bog?« Potem pa je dodal tiše: »Kako bi mogel živeti tam, ti bi bil pa tu? Tako te vsaj večkrat vidim, tako lahko vedno povprašam po tebi.«

Marko se je ozrl po očetu; videl je od strani njegov starikavi, izmučeni pa vendar udani obraz. Videl je njegove osivele lase na sencih, videl je njegove modre, mirne, vdane oči. Tedaj ni imel več ničesar povedati. In vendar mu je bilo tako težko pri duši, ni mogel najti miru.

Vesel je bil, ko sta se vračala, kakor bi se hotel rešiti očeta in njegove navzočnosti. Ničesar nista rešila ta dan, za nič se nista zedinila, vse to bo ostalo še naprej nerešeno. Ali pa se bo nekoč srce tudi s tem sprijaznilo?

Ko se je oče v samostanskem hodniku dotaknil njegove roke, se Marko ni ozrl. Slišala sta samo drug drugega korake, odmevajoče po hodniku; prvi je šel v učilnico, drugi pa proti hlevom.

Po šesti šoli je imel Marko poslednjič priliko za počitnice. Drugo leto, so rekli, jih preoblečejo in potem ne bodo šli domov, dokler ne bodo posvečeni. Šest let je Marko vzdržal in si ni zaželel doma. Zdaj pa se ga je polotilo rahlo domotožje. Spomnil se je tistih prijetnih vaških cest, na katerih je bil nekoč tako domač; spomnil se je na pašnike, na travnike, na njive, spomnil se je na prijatelje, spomnil se je na mater in spomnil se je še stotero drugih, majhnih stvari in vse to ga je zgrabilo s tolikšno silo, da je po koncu šeste gimnazije, ko so odhajali vsi drugi, rekel svojemu očetu, ko sta se sešla na nedeljskem sprehodu:

»Oče, pojdiva na počitnice. Domov pojdiva.«

Oče, ki je že nekam močno šepal, in tega ni prikrival, kadar ni bilo nujno, je obstal, kakor bi si hotel oddahniti in odpočiti. Rad bi se bil ozrl po sinu, pa si ni upal. Še vstran se je obrnil.

Žitno polje je segalo do ceste, dozorelo je, ponekod so že želi, vsaj rž. Strnišča so bila nekatera že preorana; bržkone so že posejali ajdo. Sicer pa je po večini bila samo koruza; pognala je prve lati. Sinje poletno nebo je viselo nad ravnino in se nekje daleč stikalo z zemljo. Tam daleč, kjer se nebo stika z zemljo, je druga ravnina, tam je domača vas, v kateri že šest let nista bila. Tudi tam je zdaj nedelja. Koliko nedelj je že šlo mimo, ne da bi Peter Vučko vsaj nekoliko določneje pomislil na svoj dom in na svojce. Šest let je že, kar je zapustil dom, kar se je vsemu odpovedal in nikdar se mu ni v srcu rodila toli močna želja po tistem, da bi se vrnil, čeprav za en sam dan. Nameraval se je nekoč vrniti, čeprav samo za nekaj dni: takrat, ko bi Marko zapel novo mašo. Tedaj je hotel biti poleg. Do takrat pa je hotel vzdržati in ne videti niti tistega, kar mu je bilo še ljubo.

Tudi otrok je vzdržal teh šest let. Nikdar ni izrazil želje po povratku. Videz je bil, da je zadovoljen, da je pozabil na tisto, kar mu tako ali tako ni moglo podariti tistega, kar bi mu moralo. Zdaj se je vzbudilo in Peter je vedel, da bo moral kloniti pred to željo.

»Ali bi tako rad šel domov?« je vprašal oče.

»Rad bi šel,« je priznal Marko komaj slišno in je bil ves rdeč. »Zelo rad bi šel.«

»Zaradi domačih?«

»Ne,« je odkimal. »Tako bi šel... Ne vem, zakaj. Rad bi enkrat spet vse videl. Že dolgo nisem bil tam.«

Oče je kimal. Potem je dejal, kakor bi govoril samemu sebi: »Pojdeš. Pojdeš, da boš videl.« Nič več ni povedal. Pač pa je Marko vprašal:

»Ali vi ne greste za mano?«

Oče je odkimal. »Ne. Jaz ostanem tu. Nekoč, nekoč bom tudi jaz šel.« Hotel je že ziniti, kdaj pride tisti čas, pa si je premislil. Samo zamahnil je z roko. Potem je prešel na druge stvari.

Velik je že bil Marko; kadar se je oče ozrl po njem, se mu je vzbudil v srcu rahel ponos nanj. Potem pa je skromno vzdihnil in ga priporočil Bogu. Njemu ga je daroval.

Bili so večeri, ko oče ni mogel spati, marveč je mislil na Marka. In ko se je Marko odpravljaj, si ni mogel kaj, da ga ne bi pospremil do postaje. Nekam sklonjen je bil in očitno je šepal. »Ali vas noga boli?« je vprašal Marko in bilo je prav, da so bile tudi takšne stvari, o katerih sta se lahko menila.

»Da,« je zamahnil oče. »Pa to ni nič.«

»K zdravniku bi šli, če je kaj takega.«

»Ne, ne,« je odkimal. Potem je dodal: »Ko ti doraseš, takrat ozdravim.« Ni hotel reči: Ti me ozdraviš, toda mislil je, da bo sin razumel, kaj je nameraval povedati. Mogoče je, vendar je molčal.

Majhno prtljago si je nesel Marko in oče mu jo je po vsej sili vzel iz rok in pomagal nositi. Kupil je sinu karto, da se sin ne bi prerival pred oknom, in potem sta pred vlakom čakala. Nista si imela kaj povedati. Ko pa je prišel čas odhoda, je Marko sedel na vlak, oče mu je odnesel v vagon prtljago in tam se je dotaknil njegove roke:

»Pa z bogom.«

»Zbogom, oče,« je dejal skoraj jokaje Marko.

»Veseli bodi,« ga je skušal oče ohrabriti. »In tak se vrni, kakor odhajaš.« Še enkrat mu je stisnil roko; hotel je še mnogo povedati, mnogo važnega. Pa je molčal; ni mogel, besede ni mogel spraviti z jezika. Misli in želje so ostale v srcu, neizpovedane.

Vlak se je premaknil. Peter je videl, kako je sin pritisnil glavo ob okno in zrl skozi, zganila se je njegova drobna roka in skušala pomahati v slovo. Tudi očetova se je dvignila, pa se je kmalu pobesila, kakor bi bila preutrujena. Stal je, majhen, droben, opiraje se na zdravo nogo, in oči so se mu ovlažile. Ali se bo vrnil, kakršnen odhaja? Ali bo razočaran? Nad čim bo razočaran? Ali bo vzljubil samostan ali pa dom. In kaj, če bo razočaran nad domom? A kaj, če ga bo vzljubil? Ali ne bi bila misel na dom nevarna za vso njegovo bodočnost? S takimi mislimi se je ukvarjal ves popoldan. Ko pa je zvečer legel na trdo ležišče, ni mogel spati. Noga ga je bolela kakor vse poslednje čase. Toda tudi njegove misli so bile razdražene. Podile so se mu po glavi in moral se je z njimi ukvarjati.

Zdaj je Marko že doma. Najbrže je že legel. Kako se počuti? Ali se ga je kaj spomnil? Kako so ga sprejeli? Ali so ga kaj vprašali po njem, po očetu, kaj jim je povedal?

Tako pojde vse to poslej, cela dva meseca, dokler so počitnice. Strašen dolgčas in nemir bosta mučila očetu srce in nikjer ne bo našel tolažbe. Ali je bilo prav, da ga je samega pustil domov? Kdo bo bedel nad njim, kdo ga bo pazil, da se ga ne prime kaj slabega. Bog ve, če je bilo pravilno, da ni šel z njim. Kaj če ga kakšna stvar premoti. Tako lepo je uspeval, tako je vzljubil samostan, že je govoril o svojem vzvišenem poklicu, že je govoril tudi o tistem, o čemer z nikomer v življenju ne govorimo.

Kaj pa, če bo zdaj vsega konec?

In vendar — ali je mogel z njim? Nikakor se ni mogel odločiti. Nemara pa je Bog hotel, da gre fant sam, da se preizkusi brez vodstva: ali bo vzdržal ali pa bo padel.

Ne, ne sme pasti!

Kratke so te poletne noči, treba je zgodaj vstajati in iti na delo, toda dovolj dolge, da oče premoli vse molitve za sina. Iz globine srca prihajajo te molitve. Če bi molil za lepo vreme, bi moralo nastati, če bi molil za dež, bi se moralo zaoblaciti nebo in bi se usul dež, vse bi se izpolnilo, za kar bi molil, tako vroče, tako globoko je prosil. In da bi samo za sina ničesar ne dosegel?

Dosegel je. Ni minil mesec, ne, niti dva tedna nista minila, ko se je Marko vrnil. Obiskal je očeta.

Oče je zardel in se odkašljaj, ko je zagledal fanta; odšepal je proti njemu in mu dal roko.

»Kaj si se že vrnil?«

Stopila sta po vrtu. Brat Pavel ju je videl in ni godrnjal, ali pa je to napravil tedaj, ko ga Peter ni slišal. Ob pregraji na polje so stale stare murve, škorci so kričali na njih in druge ptice, obirajoč sladak sadež. Velik samostanski vrt je počival v poletni vročini, rastline so se nekoliko nagnile. Mir je bil tu. Obstala sta med murvami, ne kakor bi se hotela pomeniti, marveč vesela, da sta spet skupaj. »Mislim sem,« je rekel oče in imel še vedno vlažne oči, »da se vrneš šele jeseni.«

Marko je molčal. Gledal je proti samostanskemu poslopju, proti tistim majhnim, mračnim oknom. Toda tega ni videl, pač pa je videl pred seboj očetov dom, ljudi v njem, videl je vaške ceste, vrtove, njive, travnike, ljudi in vse je bilo pred njim, kakor bi ga spraševalo: Zakaj si odšel od nas.

»Nisem mogel dlje ostati,« je odvrnil fant.

»Ali ni tam lepo?«

»Je, lepo je.« In vendar je nekaj v človeku, kar ga žene, kar ga preganja, da ne more najti pravega miru.

»Ali niso bili dobri s tabo?«

»So,« je odvrnil in zmajal z glavo.

Kaj ga je razočaralo? je mislil Peter. Lepe so zdaj ceste na vasi, mirni so vrtovi s preobilno senco in s prvimi dozorevajočimi jabolki; sredi vasi teče potok za kopanje, in če ne starim, je mladini v veliko radost. Žita na polju so pokošena in že hrešči mlatilnica, ko požira snopje. Nad polji trepeta razpaljeni zrak, drobni plavi metulji letajo po zadnjih cvetovih malin in kopin. Ko pa je večer, ko pade na vas velik, svet mir, tedaj je slišati pastirsko piščal.

»Kaj so ti rekli doma?«

»Nič takega,« je odvrnil kratko. »Dobri so bili z menoj.«

»Ali so ti kaj postregli?«

»So, zelo so mi stregli.«

Rad bi bil povprašal o stoterih stvareh, o svojem domu, tudi o ženi in o vseh, ki jih je poznal, rad bi se bil pobrigal za svoje gospodarstvo, pa se vendar ničesar nista dotaknila. Tudi razočaranja, ki se je polastilo Markovega srca, se nista dotaknila. Kakor bi vedela, da bo čas tudi to zabrisal. Nemara je bil potreben ta izlet v domači kraj? Nekaj se je vendar odločilo v Marku in če zdaj ostane tu, se je dobro odločilo, pa naj je bilo še tako grenko, kar je doživel na tem potovanju. Izginile bodo bolečine, umrlo bo razočaranje in vstala bo nova radost do življenja.

Razšla sta se, ne da bi se o čemer koli natančno pomenila. Oče se je napotil v hleve, Marko v svojo učilnico.

Poslej ga je oče videl vsak večer, ko se je sprehajal po samostanskem vrtu s knjigo v roki in globoko zamišljen. Oče pa je slonel na svojem starem kraju za bršljanom, podpiral glavo z roko ob zid in mislil ter sanjal. Lahko bi bil poklical Marka in Marko bi bil najbrže tudi prišel. Pa Peter ni hotel tega. Izdal bi svoje skrivališče in izdal bi svoje sanje.

Tega pa ni hotel.

*

Jeseni so jih vse preoblekli. Dva sta na počitnicah pobegnila. Vendar se ni nihče vznemirjal radi tega. Mladi dijaki so dobili temnorjave halje, prepasali so se z mehko belo vrvjo. Bledi, drobni, nekam zasanjani obrazi so gledali izza okroglih ovratnikov in trikotnih kapuc, visečih po hrbtu. Poslej jih skoraj nisi videl brez knjige v roki ali vsaj pod pazduho. In če so se prej še igrali in bili živahni, so zdaj postali resni; iskali so samote po samostanskem vrtu, prav v bližino Petrovega skrivališča so prišli. Kajpa, mlajši in novi, ki so to leto prišli v samostan, ti so se spet igrali, tako, da dvorišče nikakor ni bilo mrtvo. Eni gredo, drugi prihajajo.

Vzeli pa so s tem Petru priliko, da bi šel s svojim sinom sam na sprehod. Poslej je bil ta samo v samostanskem varstvu. Pač pa jima je bilo dovoljeno, da sta se včasih srečala na samostanskem vrtu.

Oče je prihajal skromen, ponižen. Oči so se mu vedno znova orosile, ko je videl sina v rjavi halji. Še vedno je verjel, da postane svet lahko samo, kdor nosi tako redovno, spokorno obleko. Zato ni videl več nobenih zaprek, da ne bi postal Marko tudi svet.

Še šest let; natančno sta vedela to. Takrat bo Marko posvečen in takrat bo lahko priklical ptice in jim govoril in lahko bo rekel vetru: Ustavi se, in veter bo ponehal. Grozila bo toča polju in Marko bo pomolil k Bogu in razpršili se bodo oblaki, vsul se bo samo droben dež, ki ga bo vesela sleherna bilka, vesele ga bodo ptice v gozdu in živali na polju in vesel ga bo človek. In tedaj bo Marko lahko rekel: Zaceli se, rana, na očetovi nogi. Tedaj se bo oče Peter postavil na nogo, preizkusil jo bo, in noga bo zdrava, kakor da ni bila nikdar bolna.

Rana na nogi pa se je nevarno širila. Že je Peter šepal pred vsemi, ker se ni mogel opreti na nogo. Bolelo je. Zeli, ki si jih je Urbanekova vedno znova izmišljala, niso prav nič pomagale, dokler naposled ni sama izjavila:

»Tu lahko samo še Bog pomaga.«

»Da,« je potrdil Peter udano. »Bog bo pomagal.«

»Če bi se godili čudeži,« je dodal Šimunič, »bi se moglo zgoditi. Videl sem že takšno rano: dva dni pred smrtjo se je posušila.«

»Vendar,« je menil Peter, »če bi poznal in vedel, koliko čudežev se je zgodilo na svetu, bi lahko vedel, da so take rane bile malenkost za nekatere svetnike. Dotaknili so se noge in je bila ozdravljena.«

»To,« je pripomnil Hoblaj, »je bilo v starih časih. V starih časih, pravijo, se je tudi Bog sprehajal po zemlji.«

»Tudi zdaj,« je menil Peter pobožno, »stopi včasih na zemljo. Ali človeški rod je postal preveč grešen, in Bog se noče nikomur več prikazati. Če pa bi se našel človek, ki bi bil iz srca vdan Bogu, ki bi iz srca verjel, bi se tudi zdaj zgodilo kaj takega. Tudi zdaj stopi Bog čisto na zemljo, ker jo je vendar on ustvaril. Vprašam te, zakaj pojejo ptice, če ne zato, ker se Bog sprehaja po gozdovih? Zakaj poje slavec od ponoči naprej, ko vendar vse stvarstvo spi? Zato, ker gre takrat Bog na sprehod. Zakaj cveto rože tudi ponoči in ne samo podnevi, ko jih ljudje vidimo? In zakaj nekatere rože cvetejo samo ponoči, ne pa podnevi? Ker se takrat Bog sprehaja po zemlji in se sklanja k rožam, ki jih je ustvaril. Povem ti pa še mnogo drugih stvari, da boš spoznal njegovo moč: koliko ljudi dobi prisad! Nekateri v dveh dneh umro, drugim se pa nič ne zgodi. Koliko ljudi se prehladi? Nekateri umro, drugim se pa nič ne zgodi. In mnogo je takih stvari na svetu. Kaj torej sledi iz tega? Bog hodi po zemlji in kogar se dotakne s prstom iz svojega velikega usmiljenja, je ozdravljen. Kadar pa pogleda mimo bolnika, mora ta umreti.«

Hoblaj se je drobno nasmihal. »Zakaj se potem vas ne dotakne, in bi ozdraveli?«

Peter je sklonil glavo: »Zato, ker sem grešnik. Preizkuša me ali bom vzdržal ali bom obupal. Ako bom imel moči, da vzdržim, se me bo dotaknil in ozdravel bom.«

Hoblaj se je še dalje drobno nasmihal, drugi pa so molčali o tem in vsakteri je mislil nase. Nekaj svetega, ponižnega in vdanega je odsevalo iz Petra, nekaj pred čemer so naposled imeli spoštovanje. Nekdanji posmeh se je umaknil priznavanju. Prepričal jih je s svojo vztrajnostjo, s svojo ljubeznijo do sina, ki se mu je, kakor so včasih trdili, dobro godilo, dočim je oče garal, kakor so garali vsi drugi. Poleg tega pa je prirasel k njim, kakor prirase bršljan k drevesu. Postal je to, kar so bili oni sami. Res so mu včasih še omenili njegovo posestvo, a on jih je vselej odločno zavrnil.

Veroval je, globoko in udano, zatekal se je k ponižnosti, skromnosti. O velikih stvareh je sanjal in v velike stvari je verjel ter upal.

Samo da sin doraste, samo da pokaže svojo moč. Koliko Peter moli zanj, koliko misli nanj, koliko ga priporoča k Bogu. In Bog se bo ozrl na Marka, zato, ker se bo ozrl na to veliko, globoko in udano Petrovo vero. Poveličal bo Marka in po Marku bo poveličal Petra, ker je bil Peter tisti, ki je privedel sem Marka, ga posvetil Bogu, ga varoval in molil zanj.

Ni trpljenja, ki bi moglo ubiti to majhno, prelepo zavest in to veselje.

*

Po osmi gimnaziji so Marka s tremi drugimi odposlali v Švico v bogoslovje in Peter je ostal sam v samostanu. Dozdaj je imel svojo radost, zdaj pa je izgubil tudi to. Še je postajal ob zidu poleg bršljanja, še je zrl na dvorišče, kjer se je podil nov naraščaj. Slive so bile še prav tako zelene kakor prejšnja leta, tudi obrodile so in višnjev sad je gledal izza listja. Gredice po vrtu so bile obdelane z isto skrbjo kakor prej in vendar je za Petra Vučka nekaj manjkalo pri vsem tem. Marka ni bilo.

In kakor bi bil izgubil svojo veliko vero v ozdravljenje — noga se mu je poslabšala. Nič več se ni mogel opreti na njo.

Brat Pavel je že dolgo vedel za rano na Petrovi nogi, pa je molčal. Ali mu je bilo dano, da je razumel tudi tisto, o čemer ni nihče govoril? Ali je poznal človeško srce in videl v njem vse radosti in vse bridkosti?

Molčal je. Toda Peter je postal neuporabljiv. Samo od brata Pavla je zaviselo, ali bo še ostal preko zime ali pa bodo morali z njim nekaj ukreniti. Kaj bodo z njim ukrenili, to so vsi drugi dobro vedeli, in prav tega so se vsi bali.

Strah je visel nad njimi kakor visijo pajčevine izpod stropa v hlevu, strah jih je spremljal vsa poslednja leta. In ko se je ta grenka usoda sklonila nad Petra, so vsi čutili neprijetni dih.

»Ti imaš vsaj dom,« je rekla Urbanekova. »Hvali Boga, da ti ne bo treba umreti na cesti. Kam naj pa gremo mi?«

In ko je prišla pomlad, ko se je delo znova začelo, se je brat Pavel moral posvetovati s svojimi predpostavljanimi. Mrkega obraza se je vrnil med svoje ljudi in kasneje Petru pomignil, da gvardijan želi z njim govoriti. Nekoč se je Peter veselil, če so ga klicali, ker je to pomenilo, da se bo lahko s sinom pomenil ali pa bo o njem slišal kaj prijetnega. Zdaj pa se je bal tega, o čemer so vsi slutili, pa niso govorili o tem.

Pater ga je prijazno sprejel, vendar v nekaki zadregi. Stisnil mu je roko, pa jo kaj hitro izpustil. »Kako živite, Peter?« je vprašal. Osem let je živel Peter Vučko v samostanski bližini, se srečaval z gvardijanom

in se včasih z njim tudi o tem ali onem pomenil, pa je bilo v tem vprašanju zdaj nekaj prisiljenega.

»Hvala Bogu,« je rekel Peter. »Kakor je, moramo biti Bogu vedno hvaležni; za dobro in za slabo. Še bolj za slabo; čim večje so naše žrtve, tem večje bo naše plačilo.« Pater je molčal; kadar je začel Peter o takih stvareh, je samo pritrjeval. Tej preprosti veri ni bil kos. Tako je to tudi zdaj prešel:

»Pravili so mi, da vas noga boli. Čudim se, da mi sami tega niste nikdar povedali. Razmišljali smo o tej stvari in se posvetovali. Radi smo vas imeli, kar tako veste. Vendar, smo rekli, zakaj bi se mučili. Svoj dom imate, v miru in brezdelju lahko živite in stregli vam bodo. — Pisal sem domov, da pridejo po vas. In danes je prišel sin vaše žene, da vas odpelje s seboj.«

Peter bi se bil najrajši oprijel stene, da ne bi padel, vendar je na posled tudi tako obdržal ravnotežje. Oči so se mu ozrle po gvardijanu, potem so se pa zagledale mimo njega po mračnem hodniku, kamor so v enakomernih presledkih padali odsevi neba.

Dolgo se je Peter upiral razočaranju; zdaj je omagalo njegovo srce. Vendar se je premagoval; ničesar ni hotel reči.

»Poglejte,« je dejal pater, »tam boste tudi laže posvetili svoje življenje Bogu in molitvi. Bog je povsod enako blizu, tudi v kmečkih hišah. Tudi na kmečke ljudi, na vse preproste se ozira z isto ljubeznijo kakor na one, ki so v samostanu.«

Peter je molčal.

»Vaš sin,« je govoril dalje pater in čutil, da mora govoriti, da mora povedati nekaj, s čimer bo ganil Petra, »dobro študira. Pišejo mi o vsem. Pravijo, da se prav lepo vede, prav svetniško. Osem let sem ga opazoval in samo pohvalim ga lahko. Graje ne morem izreči o njem.«

Toda tudi zdaj je Peter molčal.

Proti večeru se je poslovil od svoje dolgoletne družbe. Urbanekova je jokala; nemara, ker bi hotela tudi sama kam na svoj dom. Šimunič je modroval in blagroval Petra, tudi drugi so kaj pridali. Vlažne oči pa so več povedale kakor besede, ki so jih izustili. Radi bi z njim, pa niso hoteli videti, da bi on hotel tu ostati. Samo mladi Hobljaj je to videl. Rekel je:

»Krivo se vam zdi oditi od tod, Peter.« In fant se je nasmehnil. Poznal je ta njegov nasmeh. »Ne mislite, da so sveti tisti, ki živijo v samostanih. Predobro se jim godi, premalo trpijo. Vi ste sveti, Urbanekova in Šimunič sta sveta. Mnogo jih je, ki so veliko bolj sveti kakor kateri koli pater ali frater. Samo nihče jim tega ne bo nikdar priznal. Hlapci in dekleta ne bodo prišteli med svetnike, niti med blažene. Pač pa se bo reklo o njih, da so bili dobri, zvesti in ponižni hlapci in poštene dekleta, ki niso kradle in niso kako drugače grešile.« Peter se je upiral v duši temu govorjenju, pa ga je tokrat vendar prijelo.

Stisnil jim je vsem roke in se poslovil od njih, kakor bi bili vsi njegova družina.

Ludvik ga je spremljal na postajo; stopal je počasi ob njem, dokler se ni domislil in rekel: »Morda bi vam pa kupil palico?« Že je stopil v trgovino na oglu in kupil za očeta palico, da se je lahko opiral na njo. Videz je bil, da je fant prijazen in postrežljiv. In res je oče zasledil pri

njem nekaj, česar prej ni našel. Govoril je in hotel razvedriti očeta, ta pa je molčal in kratko odgovarjal.

Predal se je sanjam.

Nekoč davno je bil zasanjal, da bi postal svetnik. Še ko je bil otrok se mu je to zajedlo v srce. Nemara bi bil to tudi postal, če bi bila mati dovolila, da bi stopil v samostan za brata. Pa mu niso dali. Oženili so ga.

Pa še tedaj je mislil, da bo postal. Zakaj pa je odšel zdoma? Zakaj je odšel v samostan, zakaj je tam živel celih osem let? Res mu niso dali obleke, zato pa se je s ponižnostjo boril za svetost. Ali pa je imel Hobljaj prav? Hlapci in dekile ne bodo postali svetniki, je rekel. Peter je nekoč prebral mnogo knjig in koliko majhnih ljudi, ljudi iz nizkega stanu je našel, da so postali svetniki? Malo jih je bilo, premalo za preogromno množico, ki živijo in so živeli na svetu.

To so brezbožne misli, se je ujel in se pokesal v srcu. In čeprav on ne bo postal, sina je poslal v red in sin bo postal to, česar oče ni mogel doseči. Sin se bo vrnil kot svetnik. Da, nekoč se bo Marko vrnil, svet in ves v milosti božji, in tedaj se bo zgodilo, da bo rekel, ko bo videl šepajočega očeta:

»Zaceli se, rana.« In dotaknil se bo očetove noge, njegove rane, in zacelila se bo rana. Pa še mnogo drugih, velikih stvari bo dosegel sin. Dotaknil se bo slepih in spregledali bodo, dotaknil se bo šepavih, sprehodili bodo, dotaknil se bo na smrt bolnih in vstali bodo, in celo mrtvih se bo dotaknil in se bodo prebudili. Marko pa bo, ko ga bodo ljudje častili, dejal:

»Ne jaz, Bog je po meni napravil vse te čudeže.«

*

Živel je doma v prijetnem izobilju. Ludvik je gospodaril v tem domu in Peter se ni nič upiral, da so tako napravili. Celo vesel je bil. Snaha je bila mirna, poštena ženska, ne sicer pobožna, kakor bi Peter želel, toda bila je zvesta svojemu možu. Njegova žena pa se je kujala nad življenjem. Tarnala je, da jo je sin prevaral, da jo je snaha spodrinila, da sama gospodarita, da sta vse zaklenila pred njo. Prišla je celo nad Petra in mu očitala, da je on kriv vsega tega. Njegovo je, naj odzame Ludviku.

»Božje je,« je rekel Peter, »in ako je božja volja, da gospodari Ludvik, tedaj je tako prav.«

Ne, s Petrom Cila ni dosegla prav ničesar; ostal je, kakršen je bil, še bolj se je pogreznil v svojo pobožnost. Sicer je bil zdaj doma zmernejši ter ni nikogar več podučeval, zato pa je bil vsak dan pri maši.

Vse drugo ni imelo nikake vrednosti več zanj. Samo sina je še čakal. Čakal je, da minejo leta in se Marko povrne, čakal je, da pride in zapoje novo mašo, da dvigne roko nad svet in ga blagoslovi, da ozdravi bolne in potolaži žalostne.

Nekoliko otročje navade je imel, vsaj kakor so mislili domači, pa so se mu privadili. Ali pa so vsaj molčali k vsemu. Saj je živel zase in ni nikogar nadlegoval. Kakor bi pozabil, da ima ženo. Pozabil je na zemljo, pozabil je na delo, samo molitvi se je posvečal; in med molitev je vpletal svoje sanje o Marku in ga čakal. Kadar je bilo prijetno sonce, je ob palici odkrevsal pred hišo, grel tam svojo bolno nogo in odganjal

muhe, ki so ga nadlegovale. Vendar jih ni ubijal, ker so tudi one spadale v božje stvarstvo. Pač pa jih je karajoče ogovarjal.

Zrl je za metulji in mušicami in tudi te je ogovarjal. Metulji so za trenutek posedli po cveticah v njegovi bližini, malo mirovali, kakor bi ga poslušali, potem pa so zmigali s krili in se spet dvignili v sonce. Govoril je lastovkam in lastovke so obsedele na veji na jablani, toda niso ga poslušale, pač pa so tudi same čebljale. Če pa so že prenehale s čebljanjem, so se s kljunom obirale med perjem pod krili. Govoril je z drevjem in kadar je zavel lahen veter, mu je listje odgovarjalo. Pripovedoval je soncu na sinjem nebu in počasi, enakomerno se je sonce peljalo preko neba. Samo oblaki so se ustavili, če je na večer govoril z njimi. In rdeča zarja jih je pobarvala, kakor bi rdeli od sramu in ponižnosti. Ko pa se je shladilo in se je Peter dvignil, so se tudi oblaki razpršili.

Nasmihal se je, kadar ga katere stvari niso marale poslušati. Ni se jezil, pač jim je grozil veselo: Ko se vrne moj Marko, ko vam on spregovori, ga boste poslušale. Ustavilo se boš, sonce, ustavili se boste, oblaki, prenehal boš, veter. Zbrali se boste, metulji, in zbrale se boste ptice ter ga poslušale.

V tihih jesenskih ali pomladnih nočeh se je včasih prebudil, kakor bi ga nekaj poklicalo, stopil k oknu, ga odprl in se zazrl na vrt. Tam so stale jablane, veje so delale gosto neprodirno temo, med debli pa se je rahlo svetlikalo. Strmel je v noč in nekaj šepetal. Tedaj se je prebudil kdo v hiši, bodisi žena bodisi Ludvik ali snaha, in ga je vprašal:

»Kaj pa je, kaj delate pri oknu?«

»Pusti me,« je rekel skoraj tiho.

»Kaj pa se je zgodilo?« je vprašal oni nekoliko preplašeno, prebujen iz globokega sna.

»Bog je šel preko vrta,« je odvrnil s tiho udanostjo in globoko pobožnostjo. Oni je za čas premišljal, nekaj zagodrnjal in spal dalje. Peter pa je rekel kakor zase: »Da, Bog je šel preko vrta. Že zdavnaj so minili časi, kar se Bog več ne prikazuje ljudem. Na svoj svet pa še vendarle včasih stopi. Stopi v gozdove, stopi na polja, stopi med vrtove, kjer cvete drevje, kjer letajo ponočni metulji in kjer pojejo v najzgodnejših urah slavci.«

Na nikogar se ni jezil, če so mu kaj očitali, niti ni česa rekel, če so se nasmihali njegovim muham. Njegova vera je bila trdna, velika in prelepa, da bi jo moglo kar koli omadeževati. Samo nekdo bi mu jo lahko omadeževal. Ta pa je ne bo, ta jo bo samo potrdil.

To je bil njegov sin Marko.

In Marko se je tisto poletje vrnil, da bi zapel novo mašo. Pripravljala se je vas, pripravljala se je vsa fara in posebej se je pripravljala Vučkova hiša, da dostojno in vredno počasti tolik, tako redek praznik. Ves mesec je bilo praznično razpoloženje v vasi.

Da je bil Peter vsaj malo bolj zdrav, da je malo lažje hodil, bi bil središče vsega tega življenja, tako pa je posedal kakor vedno pred hišo in se grel na soncu. Nikomur ni zavidal veselja, radosti in ponosa nad tem dogodkom, niti svoji ženi, tudi ona naj ima pravico, da se praduje, toda sam je imel svoje posebno veselje, veselje, ki ga ni mogel niti hotel nikomur razodeti. Gledal je svet, gledal ljudi, drevje, ptice, mušice in se

radoval. In bil je do vsega širokogruden. Vse je božal s svojimi mislimi, s svojimi besedami.

Berači so se vrteli okoli hiše, ko je bilo pripravljanje, in poklical je k sebi neko slepo žensko in jo vprašal:

»Ali veruješ?«

Odvrnila je: »Verujem.«

»Pridi, ko bo sin doma, po novi maši.«

In poklical je nekega berača, ki je imel skrivljeno suho roko in ga takisto vprašal po veri in berač je odvrnil, da veruje. Tudi njemu je rekel:

»Ko mine nova maša, tedaj se oglasi pri nas.«

Ni jim hotel razodeti svoje skrivnosti, zato ne, da bodo tembolj presenečeni, ko napoči tisti veliki trenutek.

Spregledali bodo slepi in hromi bodo shodili in vsi bodo hvalili Boga v nebesih.

In tudi sam bo vstal in bo šel brez palice. Pa bodo vprašali ljudje:

»Kje pa imaš palico? In kako moreš hoditi brez palice?«

Razodela se bo tedaj slava božja, spreobrnili se bodo neverniki in spokorili se bodo grešniki. Odprle se bodo oči vsem, ki blodijo in svet se bo radoval novemu življenju.

Malce preveliko slavlje so pripravili Marku in iztrgali so ga docela očetu, ki ga je hotel imeti pri sebi. Z vozovi so se peljali ponj, okrasili so te vozove in godba je igrala, v belo oblečena dekleta so prepevala pesmi in ceste so bile posute z rožami.

Govorili so mu cele govore in ženske so se jokale. Marko pa je stal zase, sklanjal glavo in pobešal oči. Bled je bil v obraz in utrujen, vendar je žarelo na njem.

Ves popoldan so ga imeli med sabo in šele ko se je večerilo, se je spomnil svojega očeta in stopil na vrt, kjer je ta posedal.

»Kje ste pa vi, da vas nisem videl?«

Oče pa se je samo nasmehnil, res je imel vlažne oči, ali samo od veselja. Res je molčal, pa samo zato, ker ni mogel govoriti od prevelike radosti. In zahotelo se mu je, da bi se dotaknil njegove roke kakor v nekdanjih časih in ga odpeljal s seboj na sprehod. Tam sredi prostranega polja bi se pomenila, kakor sta se pomenila v nekdanjih letih, ko sta nosila s seboj velike in prelepe misli.

Pa se ga je samo dotaknil z roko, potem je dvignil to roko in jo poljubil in šepetal tiho: »Blagoslovljena roka, ki boš blagoslovljala in lajšala gorje svetu.«

Ni zameril sinu, da mu je posvečal tako malo pozornosti. Sorodniki in domači so ga hoteli imeti med seboj in moral je tudi tem ustreči. Ko bo minilo vse to veliko, nemara nepotrebno slavlje, ko bo pri Vučkovi h spet sveti mir, tedaj se bo Marko spomnil in bo prišel tudi k njemu. Sicer pa so očeta v nedeljo hoteli tudi poleg in moral se je opraviti kakor še nikdar in z veseljem se je priključil vsej dolgi procesiji. Vendar si je Peter želel samote. Tako rad bi se bil pogovoril s svojim sinom, saj že dolgo nista govorila o tistih velikih stvareh, o katerih sta se nekoč toliko pogovarjala.

In res se je po novi maši našla prilika, da sta skupaj sedla na sonce, da bi se pomenila na samem. Nihče ju ni motil.

Sreča je sijala z očetovega obraza. Zakaj slutil je, da je napočil tisti

veliki trenutek, ki ga je toliko let in s tolikšno vero čakal. Približal se je čas, ko bo Bog spet stopil na zemljo in jo bo vzljubil.

Oče je pogladil svojo nogo.

»Ali vas še vedno boli?« je vprašal Marko.

»Še vedno, je pritrnil in se sklonil. Zdaj zdaj bo moral Marko reči svojo veliko besedo, zdaj zdaj se bo moral dotakniti njegove noge. Pa se ni. Niti se ni ozrl po nogi. Ko ga je oče pogledal, je strmel naprej po vrtu, bil je zamišljen in rahla boleat je bila zarisana v njegovem obrazu. Ali je mislil na tiste velike in lepe pomenke, polne pregloboke vere? Ali ni bilo več vere v srcu, kakor je bila nekoč?

Marko je molčal.

Tedaj je prišla do njiju beračica, ki jo je bil pred dnevi Peter povabil. Mlado dekletce, drobno in slabo oblečeno jo je vodilo za roko in še nosilo cekar na roki. Ženska je držala glavo rahlo dvignjeno, kakor bi zrla v nebo. Previdno je stopala, da se ne bi kam spotaknila.

Ko jo je Peter zagledal, se je vznemiril.

Dekletce je ustavilo žensko pred njima in ženska je začela z molitvijo; počasi in vzdihujoče je izmolila očenaš in potem rekla: Usmilite se slepe sirote.

Oče se je ozrl po sinu. Tedaj se ni mogel več vzdržati in je rekel:

»Daj ji, naj spet vidi svet.«

Zdaj se je Marko zganil. Oči so se razprle in obvisile na očetu. Zdelo se je, da se bodo usta vsak čas odprla in da bo padla tista odrešujoča, tista velika beseda: »Ozri se po svetu! Oči, spreglejte.«

Tisti trenutek je navdalo Marka, kakor bi ga nekaj presunilo, že se je hotel dvigniti, že je hotel dvigniti oči proti nebu in že je hotel izreči veliko besedo. Za en sam trenutek je prevzela vera srce. Pa se je samo zdrznil, sklonil glavo in pobesil oči. Segel je v žep in s tresočo se roko položil na dlan, ki se je stegovala k njemu, dinar, ne da bi se ozrl tja in ne da bi pogledal očeta.

Ni bilo potrebno. Oče se je zagledal v drugo stran; preko vrtov, po majhnih kmečkih hišah, ki so počivale onstran teh vrtov, ob drugi cesti. Ozrl se je po drevju, po sinicah, ki so pobirale gosence, ozrl se je po sinjem nebu, po redkih oblakih, ki so viseli tam. Vlažne so bile oči, ki so vse to zrl, nekaj po usmiljenju prosečega je bilo v njih.

Ali je splahnela vera, ki je toliko let tlela v srcu, vera, ki je postajala vsak dan večja in lepša? Tega Peter sam ne bi znal povedati. Tudi razmišljati ni hotel o tem, pregrenko je bilo v srcu.

Čez teden dni sta se poslovila brez besede.

*

Po petih letih šele sta se spet videla. Marko ni bil več tisti drobnih menih, bledega obraza, zasanjanih oči. Porastla mu je gosta brada, odebelil se je v obraz in v telo. Kadil je cigarete in ni se branil, ko ga je Ludvik pogostil z vinom.

Oče je tudi tokrat sedel na soncu, zavihal si je hlačnico in grel svojo bolno, modro, od ran razdrto nogo. Oči so zrle na nebo, na oblake, na vrt, na drevje, na sinice, na mušice, na vse, kar je živelo okoli njega. Oči so govorile belim oblakom, in oblaki so nemo poslušali, govorile so soncu in sonce je poslušalo, govorile so pticam in vsaktera, ki je priletela mimo, je sedla na vejo in za čas prisluhnila; prisluhnilo so sinice, prisluhnilo so lastavke, lišček, ščinkavec in vse, kar jih je ptic, vse so

prisluhnile tej tajni, svetu neslišni govorici. Celo mušice, se je zdelo, so prisluhnile.

Peter Vučko se je z vsem pogovarjal, z vsem, kar ni bilo človek. Vse je bilo povezano v eno samo prelepo celoto, sredi katere se je včasih sprehajal Bog, kadar so bile tihe, zvezdne noči s prijetno roso in z mehkim ozračjem. Sprehajal se je Bog po poljih, po travnikih, kjer so cvetele roke, sprehajal se je po gozdovih, stopil je med vrtove, kjer so zorela prva jabolka, in tam se je ustavil za trenutek in v prezgodnjo jutro, ko so petelini odpeli prvo uro, se je oglasil slavec njemu v čast.

In radoval se je Bog vsega tega. Ali pa se je radoval tudi človeka?

Marko je obsedel ob očetu. Ozrl se je po osiveli, trudni glavi, ozrl se je po očeh, kakor bi hotel v njih najti tisto veliko vero, ki je nekoč tam živel. Ne, še ni umrla, in Marko se je sklonil.

»Ali vas noga še vedno boli?«

»Ne tako,« je odkimal oče tiho. »Suši se rana.«

»Tak vendarle?« se je zganil Marko, kakor ne bi mogel verjeti.

»Da, suši se.«

»Kaj to pomeni?« Zagledal se je v očeta, v njem se je nekaj dvigalo.

»Nič posebnega,« se je nasmehnil oče. »Ko sem bil še hlapec, mi je Šimunič, to je bil tudi samostanski hlapec, povedal, da se bo nekaj dni pred smrtjo posušila.«

Udano, brez grenkobe v srcu je povedal oče to in ni ničesar očital nikomur. Mirno je bilo srce, zaprlo se je, kakor se zapre cvet, kadar odevete. Ni izpraševal sina, kako živi, kaj dela v samostanu, ne, ničesar se ni dotaknil. Toda ko je Marko odšel v sobo in je oče ostal sam, se je grenko nasmehnil: Ne posti se, ne biča se, ne dela pokore. Dobro se mu godi.

Pređen pa sta se razšla, sta se še vendar pomenila. In en sam trenutek se je prebudilo med njima kakor ono daljnje, ko sta se ob nedeljskem popoldnevu sprehajala zunaj mesta in je oče dejal: »Rekel boš soncu: Ustavi se, in sonce se bo ustavilo.«

»Hoteli ste, da bi postal svetnik,« je tiho in skromno rekel Marko in nekaj prelepega se je zbudilo v srcu.

Oče je molčal, kakor bi se hotel spomniti tega.

»Pa ste vi postali svetnik ne jaz.«

»Ne,« je odkimal in govoril zase. »Med majhnimi ljudmi ni svetnikov.«

»So,« je dejal resno Marko. »Ako so, tedaj so med malimi skromnimi, svetu nepoznanimi ljudmi, nevažnimi in po ničemer odločujočimi ljudmi. Tam, kjer je trpljenje, kjer je pretežko življenje, tam je svetost doma... ne v samostanih. Samo nepriznana je, nepoznana, nihče se noče ozreti po njej, kakor se ne ozremo po marsičem, kar je lepo.«

Oče je molčal.

Umrla je vera v njem, si je dejal Marko tiho in z bolestjo. Umrlo je, kar je bilo lepo, dokler je bil majhen.

Ko pa je Peter ostal sam, se je spet ozrl po svojem svetu, po mušicah, po pticah, po drevju, po nebu in spet se je pogovarjal z vsem tem in zahotelo se mu je, da bi počakal noči, ko se bodo zvezde utrnile na nebu, ko bo Bog stopil z nebes in se sprehodil po vrtovih.

Enkrat bi ga še rad videl, saj menda ni bil privid, kakor je bilo vse drugo?

Noga pa se je naglo sušila.

GANDHIJEVA AUTOBIOGRAFIJA

(The Story of My Experiments with Truth. By M. K. Gandhi)

Prav ko je Gandhi razburjal svet s svojo novo gladovno stavko mi je prišla v roke njegova avtobiografija — žal samo drugi del, ker prvega baje sploh ni bilo možno dobiti. Izdala jo je leta 1929. tiskarna Navadživan v Ahmedabadu, prevedla pa sta jo iz originala v jeziku gudžarati v angleščino Mahadey Haribhai Desai in Pyarell Nair. — Težko je dobiti v roke knjigo, ki bi kljub svoji, v bistvu politični vsebini tako živo zanimala čitatelja in se dotikala vseh njegovih človeških in svetovnonazorskih osnov. Človeku je skoraj tako, kakor bi se dotikal plamena in ne listov knjige, ki so iz papirja. Vsakdo, kdor se je kdaj udejstvoval v javnem življenju, kdor je razmišljal o zgodovini človeštva, da, kdor si je dajal odgovora o svoji poti skozi življenje, je gotovo tudi naletel na vprašanje, ki jih zastavlja čitatelju v svoji knjigi najvidnejši predstavnik Indije.

Koristno in nekoristno morata kakor dobro in zlo hoditi skupaj, na človeku pa je, da se odloči. To je nekako osnova Gandhijevega pogleda na življenje, ki ga je prenesel tudi na področje političnega delovanja. Cilj tega delovanja je popolna samostojnost Indije v okviru britanske zveze. Sredstva njegovega političnega boja pa so: resnica, brez slehernega nasilja, notranje dograjevanje posameznikove osebnosti, življenje enako, kakor ga živijo najnižje plasti družbe. V ta namen je ustanavljal Gandhi skupne naselbine, na katerih so se preživljali z ročnim delom in kjer so živel satyagrahe, pripadniki njegove politične organizacije, ki so bili pripravljene trtiovati vse. Gandhi sam se je vozil vedno v tretjem razredu železnice, tako je imel priložnost, protestirati proti nepravilnostim, ki jih je doživel na lastni koži, a so bile sicer izključna nadloga revnega ljudstva. Ko je bival v Južni Afriki in ustanovil Tolstojevo farmo, je bil po poklicu odvetnik. Toda zagovarjal je vedno samo pravične tožbe. Ko ga je klient nekoč nalagal, in je Gandhi to šele med razpravo spoznal, je obrnil ost svojega govora proti lastnemu klientu. — Po povratku v Indijo se je posvetil praktičnemu delu v najbolj revnih in zanemarjenih predelih. Njegovi sodelavci so v dotičnem kraju ustanovili kolonijo za nekaj časa, in se lotili dela za higieno vasi, čiščenja cest, vodnjakov, učili so prebivalstvo osebne higiene posameznikov in njihovih bivališč, učili so jih delati, vzgajali so njihove otroke, uredili zdravniško ambulanco. Vzgojna vodila Gandhijevega se precej razlikujejo od naših, gre mu predvsem za vzgojo značaja in za vzgojo k delu. — Bojna sredstva Gandhijevega političnega dela pa so: pasivna resistenca, post z religioznimi obredi, gladovna stavka, pismo, osebno in javno, zborovanja in spomenice. Organizacijsko družijo njegovo gibanje Vseindijski kongres. Jezik, ki ga na zborovanjih, in sicer v javnosti izključno uporabljajo, je domača govornica ljudstva.

Njegovo celotno izpoved bi lahko posneli z njegovimi besedami: Kdor vidi vesoljnega in vseprešinjajočega Duha Resnice iz obličja v obličje, mora biti sposoben ljubiti najmanjšo stvar kakor sebe. In človek, ki stremi po tem, si ne more dovoliti, da bi se odtegnil kateremu koli življenjskemu področju. Zaradi tega me je moja predanost Resnici pri-

tegnila na področje politike. In brez najmanjšega oklevanja lahko rečem in vendar v ponižnosti, da oni, ki pravi, da nima religija ničesar opraviti s politikom, ne ve, kaj pomeni religija.

To je za nas nov svet, ki izhaja neprestano iz zavesti, katero bi lahko prevedli v jezik krščanstva s svetopisemsko besedo, da je sleherni človek tempelj božji. S kakšno nostalgijo se človek spričo naše realnosti spominja prislovice: *Ex oriente lux*.

Vendar se ta svet nekje stika z našim svetom. Morda ni čudno, da je stična točka vprav Tolstoj.

M. M.

R A Z N O

NEKOLIKO ODGOVORA

Dr. Pavel Grošelj je posvetil v pravkar izišli prvi številki revije »Proteus« štiri strani (obljubljaja jih še nadaljevati) mojemu prevodu Jeansove knjige »The Universe around Us«, ki je v založbi Modre ptice izšla z naslovom »Tajne vsemirja«. Pozdravljam vsako kritiko, ker lahko samo resna kritika ustvari ono plodno ozračje, ki je potrebno za rast sleherne kulture in ker se vsakdo, ki mu je kritika namenjena, lahko česa nauči in v prihodnje odpravi napake, na katere so ga opozorili. Žal je treba računati s tem, da ima napake vsak človek. Vendar se pri kritiki dr. Grošlja ne morem ubraniti občutka, da zveni v njej še nekaj drugega. Da je temu tako, da je to tudi sam čutil, mi priča dolgi uvod, ki obsega dobrošno polovico dosedanje kritike. Zaradi tega se bom v tem svojem prvem odgovoru oprla predvsem na ta uvod, takorekoč na »načelna« izvajanja tega uvoda.

1. Dr. Grošelj pravi, da si je tega prevoda želel v slovenščini. Če je to res, mi je nerazumljivo, zakaj ni knjige sam prevel ali zainteresiral koga izmed ljudi, ki jim zaupa, za ta prevod. Ne razumem, zakaj je torej morala iziti knjiga devet let po prvi izdaji na Premrujevo pobudo! In dalje, zakaj ni dr. Grošelj sam ali kdorkoli iz njegovega kroga doslej na široki osnovi organiziral sistematične poljudnoznanstvene knjižnice, da o znanstveni sploh ne govorimo. Zakaj končno vsaj založba, ki je izdala Jeansa, ni dobila doslej pobude za podobno delo? Kljub vsem prizadevanjem iščemo po katalogih naših založb zaman večjega dela, ki bi ga sam napisal ali prevel, dasi ima kot prirodoslovni pisatelj velik renome in je nekak arbiter elegantiarum našega prirodoslovja.

Tu naj mi dr. Grošelj, ki je ali ki je bil do pred kratkim docent na naši univerzi, oprostí vprašanje, ki se mi zdi

načelnega pomena, dasi morda navidez ne spada sem. Ali ni poljudnoznanstveni list kakor je Proteus po formatu vendarle premajhna oddolžitev slovenski kulturi v dobi dvajsetih let, zlasti če primerjamo tvornost drugih narodov na tem področju. Če premislimo dejstvo, da obstoja naša univerza že dvajset let in da naši slušatelji še vedno študirajo po tujih virih, na primer tudi slušatelji biologije, ki jo je dr. Grošelj predaval (da vzamemo najbližji primer), se ne bomo mogli ubraniti začudenju. Vsiljuje se mi vprašanje, zakaj ostajajo ti naši priznani in slavni možje vedno pri željah in ne stopijo na plan z dejanji? Ali imajo še pravico grajati iniciativo na poljudnoznanstvenem področju, pa najsi bi jo dali tudi literatje?

Načelne važnosti je nadalje tudi vprašanje znanstvene terminologije. Prvi so jo pri nas fiksirali naši stari pisatelji, ki so polagali temelje našemu prirodoslovju v letih 69, 70, 71 in 75 prejšnjega stoletja — odtlej se te naloge vsaj sistematično ni nihče lotil, kljub univerzi! Na koga je dr. Grošelj mislil, ko je zapisal, da »smo že skoraj pozabili« na to delo Erjavčevih sodobnikov? Pač na prirodoslovce same! — Srbi so v tem času sistematično izdajali svojo terminologijo — na kom je krivda, da je Slovenci nimamo? Tehnične, denarne zapreke? Ne, ta izgovor ne drži. Od Ogrinčevih časov, ki je z Levstikovim sodelovanjem ustvaril temelje naši astronomski terminologiji, pa do danes je minulo že skoraj sedemdeset let. V tej dolgi dobi smo dobili Slovenci dr. Čermeljevo poljudno astronomijo in knjigo univerzitetnega profesorja dr. Vidmarja »Moj pogled na svet«. Ne morem reči, da bi bila — predvsem zadnji ne — dosledno gradila na starih temeljih. Poleg tega ni ne prvi ne drugi priključil svoji knjigi terminologije, ki bi bila morda za nas lahko obvezna. Zato bo moral pač sleherni prevajalec ali pisatelj prinesiti nekaj svojih predlogov za termi-

nologijo, če pri predhodnikih ni našel potrebnih pojmov. Midva s Premrujem sva ekscerpirala v tem pogledu vse, kar sva mogla dobiti, tudi članke po revijah in skripta z univerze — v kolikor so dostopna. Plod tega dela je angleško-nemško-slovenska terminologija, ki sva jo pri tem delu sestavila in ki je uredništvo revije Proteus na razpolago, če jo hoče objaviti in z njo otvoriti diskusijo ter napraviti poizkus fiksacije naše terminologije, vsaj one, ki je v neposredni zvezi z Jeansom.

2. Dr. Grošelj opozarja na moralno škodo, ki bojdá nastane pričo takih prevodov kakor je Jeansov. Jaz osebno si nikakor ne lastim ali utvarjam kake kompetence na področju prirodnih ved. To ni niti moja ambicija niti moj življenjski cilj. Dr. Grošelj to sam zelo dobro vé, vendar imam vtis, da namenoma pozablja najvažnejše pri tem vprašanju, da sem imela pri svojem delu sodelavca v profesorju Premruju. Njega in njegovo delo zasledujem pač že deset let iz take bližine, da natančno vem, kaj je delal in kako. Vem, da je teh deset let porabil za intenzivno, resno in sistematično delo — čigar utrinki so sem in tje tudi že prispli v javnost. Ni moja krivda, če ga uredništvo revije »Proteus« še ni povabilo k sodelovanju in mu s tem dalo svoj imprimatur.

Jeans je izšel, s Premrujevim intenzivnim sodelovanjem, jaz sem bila samo nekako tehnično orodje. Njemu dr. Grošelj menda ne bo hotel osporavati popolnega razumevanja snovi, zlasti ne, ker je bil za kontrolo na razpolago še nemški prevod, ki sicer ni popolnoma dosloven, a se v glavnem vendar sklada s tekstom. (Vse razlike imam natančno zabeležene.) — Zame osebno je bilo delo težko, to je jasno, in sicer dvakrat, ker je zahtevalo ogromnega že čisto fizičnega napora. Decembra je izšel zadnji zvezek Wellsa, aprila pa že Jeans. (Dr. Grošelj je pisal svojo oceno natančno eno leto.) Poleg tega ni bilo, kakor rečeno, nikjer potrebnih slovenskih znanstvenih pripomočkov, pomagati si je bilo treba s tujimi, ki v pogledu slovenskega izrazoslovja dejansko niso nudili ničesar. Vsakdo, kdor je opravljal podobno delo vé, da je to dovolj bridka tlaka. Stvar pa me je zanimala kot navadnega človeka, ki razmišlja o svetu in življenju in ki se mu zdi koristno, da se dimenzije naše zavesti razširijo. Zame predstavljajo razsežnosti, ki jih razgrinja Jeans v svoji knjigi, še danes njen največji čar. Trenutno ni bilo nikogar, ki bi mogel vskočiti za to delo, zato sem ga prevzela, ne brez notranjih sporov, jaz v zavesti, da je naša dolžnost, odpirati kjerkoli je

le mogoče nove perspektive in utirati po svojih skromnih močeh pot onemu sistematičnemu delu, ki bo v bodoče potrebno, če naj živimo resnično narodno življenje. Samo ta težaški posel je bil moj delež.

3. Dr. Grošelj namiguje na dobičkarstvo založbe in na njene trgovske interese. Ta očitek ni niti upravičen niti stvaren. Dr. Grošelj, ki urejuje Proteja, pač sam najbolje vé, kako dobičkanosno podjetje je na primer njegov list, kljub temu, da je vsak prirodoslovec na gimnaziji njegov agitator. Koliko bolj »dobičkanosno« podjetje je šele, če tvega založba izmed štirih rednih leposlovnih knjig eno za načenjanje novih problemov in s tem nudi inicijativo za vzgojo čitateljev v širšem krogu, kakor se je to godilo doslej. Pa najsi bi bil prevajal Jeansa sam dr. Grošelj — čitatelji bi bili na to knjigo nepripravljeni, kakor so bili zdaj. Zakaj problemi, ki jih obravnava poljudna znanost v Angliji, niso še poljudni pri nas, ker manjkajo za to osnovni pogoji. Enkrat pa je treba prebiti led, enkrat je treba začeti. Da so zastopniki prirodoslovja ostali slovenski kulturi na dolgu za delo, ki bi ga lahko opravili vsaj zadnjih dvajset let, ni krivda »neveščega prevoda«, kakor bi hotel trditi dr. Grošelj. Založba, ki je za slovensko kulturo storila toliko, bi zaslužila od odgovornega ocenjevalca vsekakor drugačno pozornost.

K podrobnemu odgovoru na očitke, ki jih iznaša ocenjevalec prevajalcu in ki jih nikakor v celoti ne priznavam, se povrnemo prihodnjič.

Milena Mohoričeva.

PRVI GLASOVI O ALAMUTU IZVEN SLOVENIJE

Beogradska Pravda je že 12. XI. 1938. poročala pod velikim naslovom »Ničezizam dr. Vladimira Bartola« o romanu Alamutu«, ki ga je lani izdala Založba Modra ptica. Med drugim pravi avtor ocene, Milan Rakočević:

»Pisec Al Arafa' in številnih drugih originalnih pripovedk in književnih esejev kakor tudi drame »Lopez«, Vladimir Bartol, predstavlja danes izredno književno zrelost v sodobni slovenski literaturi. Že njegova prva književna dela, s katerimi je že davno začel sejati poljane raznih slovenskih časopisov in revij, so se pokazale več kot navadne vaje v književni brazdi. Močan zamah, pomešan s svojstveno originalnostjo in problematiko, svežost stila in jednatost besede kakor tudi iskrenost izpovedi so bile prve njegove odlike.

»Najzanimivejše je poudariti pri Bartolu novost, ki jo je vnesel v sodobno slovensko književnost in ki obstoja v tem,

da se v vseh svojih pripovedkah spušča v kaos sodobnih problemov, ki so sicer prepuščeni raznim znanstvenim disciplinam...«

Nato razčlenjuje avtor ocene miselno jedro novel v zbirki „Al Araf“ ter pravi:

»... S to svojo prvo antologijo je Bartol pokazal, da je že stopil na pot Dostojevskega, Nietzscheja in Freuda, ki so bili veliki preko lastnega trpljenja in zanikanja vseh vrednot in vseh stvarnosti, na pot, ki ga je morala neobhodno privedi do proučevanja perzijskih misterijev, srednjeveškega izmailstva, pri katerem je vrhovna modrost izražena v stavku: „Nič ni resnično, vse je dovoljeno“ — do načela in materiala, na katerem je zgradil svoj novi roman „Alamut“, najnovejše in najznačilnejše delo sodobne slovenske književnosti...«

Po podrobnejši razčlembi romana sama tega zaključuje ocenjevalec:

»Z „Alamutom“ je Bartol pokazal publiki svojo popolno pripovedniško zrelost in svojo ideološko in filozofsko legitimacijo, podpisano s posmrtno roko Nietzscheja. Pri tem podpisovanju je asistiral tudi Sigmund Freud kot sekretar, Nietzsche in Freud! Oba v eni osebi in to v odlični koordinaciji. To je pripovedna osebnost VI. Bartola.«

»Bartolov stil je tu mehak, elastičen in v soglasju z osrednjo obdelavo epsko širok. Iskanje lastne uteh in objasnitve vseh onih dejstev, ki so mu odtujile svet, v katerem živi, je dalo romanu liričen akcent subjektološke samoizpovedi. Oprema in izdaja „Modre ptice“ sta v vsakem pogledu po okusu in tehnično popolni.«

*

Znani italijanski slavist in univerzitetni profesor *Umberto Urbani* pa piše v tržaškem »*Il Piccolo della Sera*« pod naslovom: *Mojstrska dela slovenske literature o Alamutu* (1. II. 1939.) med drugim:

»... Toda posebno pozornost zasluži *Modra ptica*, revija mladih, ki ima šele devet let življenja za seboj in ki je s svojim umetniškim programom zbrala okrog sebe najznačilnejše osebnosti slovenskega literarnega sveta.«

Nato omenja pisec dela domačih avtorjev, ki jih je doslej izdala Založba Modra ptica (Gradnik, Lavrin, Bartol) in nadaljuje:

»Neki slovenski kritik je dejal, da predstavlja Vladimir Bartol „novi tip znanstvenega pisatelja“. Nekdo drugi — da označimo veliki uspeh *Alamuta*, ki se je šele pred kratkim pojavil na književnem trgu — je zapisal, da je to mojstrsko delo

podpisal Nietzsche in da mu je Freud prisostvoval kot tajnik. Jaz pa pravim, da ni filozof Bartol na srečo slovenske literature nadvladal pesnika.

V trdnjavi Alamut in v njegovem širokem dejanskem območju je obnovljeno mračno enajsto stoletje — s tolikšno živostjo, kot da bi bilo to danes —, v katerem so pretresale iransko cesarstvo borbe med egiptovskimi kalifi in med sultani seldžuške dinastije...«

Prof. Urbani podaja in analizira nato vsebino romana, ugotavljajoč, da doseže delo svoj višek ob povratku Ibn Tahirja na Alamut, ko je umoril velikega vezirja. Nastop med Hasanom in Ibn Tahirjem prikazuje svojim bravcem v kratkem, učinkovitem prevodu.

Ob koncu pravi avtor ocene:

»Do kakšnih zaključkov bo prišel duhovni sin Seidune v nadaljevanju trilogije, katere prvi del je ta knjiga? Bo morda pridobil spet vero v večne, absolutne vrednote, katerih verniki se ne ustvarjajo z mamili in s prividi umetnih rajskih razkošij? Če vse to vpoštevamo, je gotovo, da je Vladimir Bartol ustvaril mojstrsko delo.«

*

České Slovo z dne 3. II. 1939. pa poroča [O(ton) B (erkopec)]:

»Iz leposlovja je najznačilnejši roman mladega pisatelja *Vladimira Bartola* „Alamut“, ki ga je izdala Založba Modra ptica. Slovenska proza zadnjih let išče snovi predvsem v življenju slovenske vasi. Črpa iz novih, v literaturi neznanih pokrajinj Slovenije (Haloze, Prekmurje) in se pogostoma vrača k starejšim realističnim vzorom. Bartol je eden izmed onih maloštevilnih pisateljev, ki dajejo prednost psihološkim problemom... Za novi roman je našel snov v orientalski zgodovini, predvsem v miselnem bogastvu Korana. Časovno se odigrava dejanje romana v 11. stoletju v iranskem cesarstvu, v dobi političnih in verskih prevratov. Prikazuje strašni poizkus Hasana Ibn Sabe, voditelja ene izmed islamskih verskih ločin, moža nadčloveške volje in nadčloveškega znanja, ki se ne straši pred skrajnimi sredstvi za doseg svojega cilja: preoblikovati četo svojih podanikov na gradu Alamutu tako, da bi mogla premagati državo Seldžukov in bi zavladala vsemu islamskemu svetu. Fantastično življenje orienta je prikazano v živih barvah, kakršnih nismo vajeni v sodobni literaturi. Roman bi imel gotovo v vsaki evropski literaturi lep uspeh. Je nevsakdanji. Opozarjamo nanj češke založnike.«

Pravkar je izšla druga redna knjiga
za tekoče poslovno leto

GOSPA CURIE

BIOGRAFIJA

ki jo je napisala o svoji veliki materi

EVA CURIE

poslovenil pa Stane Melihar

Knjiga obsega preko 400 strani. Vsebuje več zanimivih slik in je zelo okusno opremljena. — Naročnikom smo jo že začeli razpošiljati in jo bodo v kratkem vsi prejeli, ki imajo plačane vse že zapadle obroke

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Založba dobiva vsak dan poročila o velikem uspehu, ki ga je pri bralcih doživel roman

Johna Knittla **VIA MALA**

Ob tej priliki opozarjamo čitatelje, zlasti tiste, ki so šele letos ali lani postali naši naročniki, na drugo prav tako zanimivo delo tega pisatelja, pretresljivi ljubezenski roman

TEREZA ETIENNE

V romanu »Tereza Etienne« prikazuje John Knittel usodo lepe žene, ki se je iz nekake hvaležnosti poročila s starejšim možem, vdovcem, pozneje pa spoznala, da ljubi njegovega sina. Pisatelj nam z isto silo kakor v romanu »Via mala« prikazuje konflikte, ki vodijo do umora starega moža, nato pred sodišče in končno v pokoro. Delo je visoka pesem lepote, velike ljubezni in odpovedi. Bralcem, ki jih je navdušila »Via mala« tudi ta roman najtopleje priporočamo. Prevedel ga je Vladimir Premru.

»Tereza Etienne« stane za naše naročnike v platno vezana din 60.—, v polusnje vezana pa din 75.—. Pošljemo ga tudi proti plačilu na daljše obroke.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Vabilo na subskripcijo

velike in pomembne vsakemu Slovincu potrebne knjige,
ki je pravkar v tisku

POLITIČNA ZGODOVINA SODOBNE BOLGARIJE

ki jo je napisal bivši bolgarski minister **Kosta Todorov**

Poslovenil pa **Vekoslav Bučar**

Kosta Todorov, bivši bolgarski diplomat in za časa vlade Aleksandra Stambolijskega poslanik kraljevine Bolgarije v Beogradu, je v tem delu opisal politične razmere po osvoboditvi Bolgarije izpod turškega jarma. Podrobno opisuje dogodke, ki so dovedli na bolgarski prestol hessenskega princa Aleksandra Battemberga in pa nečaka ruskega carja za kneza. Z izredno živahnostjo opisuje nastanek trnovske ustave in prvih bolgarskih političnih strank. Abdikacija kneza Battemberga in sile, ki so dovedle na prestol Ferdinanda Koburškega, so tukaj prvič opisane s stališča mednarodnih in notranje-političnih dogodkov. Spretno je opisal vzroke balkanskih vojn, spletke mednarodne diplomacije okrog najvišjih narodnih predstavnikov, da je Bolgarija stopila na stran centralnih sil in nerazpoloženje širokih ljudskih mas nasproti onim, ki so pognali Bolgarijo v nesrečo. Kot politik, ki je med vojno nekaj časa predsedel skupaj z Aleksandrom Stambolijskim v sofijskem zaporu in se po svetovni vojni aktivno udeleževal kot predstavnik Stambolijskega agrarnega gibanja, pa tudi kot uradni bolgarski diplomat v inozemstvu mednarodnih političnih razgovorov, obširno opisuje Stambolijskega reforme, ideje in tudi činitelje, ki so povzročili padec vlade »kmetskega tribuna« in njegovo tragično smrt. Izredno zanimivo so popisani dogodki po smrti Stambolijskega, delovanje bolgarskih vlad do nastopa državnega udara Kimona Giorgijeva leta 1934., kakor tudi velika vloga makedonske revolucionarne organizacije v bolgarskem notranjem in zunanjem političnem življenju.

Knjiga Koste Todorova se čita kot napet roman ter bo slovenskega čitatelja v preprosti obliki seznanila z mnogimi zanimivimi političnimi vprašanji, s katerimi naj bi se seznanila vsa slovenska javnost, da bi razumela veličino zbliževalne politike Jugoslavije in Bolgarije.

Knjiga obsega preko tri sto velikih strani. Izšla bo vezana v platno in v polusnje.

V subskripciji bo knjiga znatno cenejša kakor pozneje v knjigotrštvu. Založba si pridržuje pravico, da subskripcijo vsak čas zaključí, zato jo naročite, dokler veljajo še nižje cene.

Knjiga stane v subskripciji: v platno vezana din 120'—
v polusnje vezana din 150'—

Pozneje bo stala knjiga: v platno vezana din 160'—
v polusnje vezana din 200'—

Naši naročniki naroče knjigo lahko tudi na štiri obroke po din 30'— ali celo na šest obrokov po din 20'—.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Pesniška zbirka Alojzija Gradnika

Večni studenci

je bila nagrajena z letošnjo literarno nagrado mesta Ljubljane. To odlikovanje je zelo dvignilo zanimanje občinstva za to prekrasno zbirko. Čitatelje opozarjamo, da je bila natisnjena v zelo majhnem številu izvodov in je zato pričakovati, da bo knjiga v kratkem razprodana. Kdor jo želi imeti, naj jo naroči takoj. Na razpolago je še samo v platno vezana izdaja, med tem ko je luksuzna v usnje vezana izdaja razprodana. Cena v platno vezani knjigi je za naše naročnike din 48[—] (za nenaročnike din 60[—]).

NAGRADE

za pridobivanje novih naročnikov

Nagrade, ki veljajo od 12. februarja pa do preklica so sledeče:

Kdor pridobi *enega* novega naročnika na naše redne publikacije, si lahko izbere za nagrado eno izmed sledečih knjig, mehko vezano.

KNUT HAMSUN
BLAGOSLOV ZEMLJE
Roman.

KNUT HAMSUN
POTEPUHI
Roman.

WALTER SCOTT
IVANHOE
Roman.

EMIL LUDWIG
NAPOLEON
Biografski roman.

FÜLÖP MILLER
SVETI SATAN
Biografija.

LYTTON STRACHEY
KRALJICA VIKTORIJA
Biografija.

MADÉLON LULOFS
GUMIJEVE PLANTAŽE
Roman s Sumatre.

PEARL S. BUCK
DOBRA ZEMLJA
Roman o Kitsujski.

PROSPER MÉRIMÉE
SENTJERNEJSKA NOČ
Roman.

JACK LONDON
DOLINA MESECA
Roman.

SIGRID UNSET
JENNY
Roman.

V. BLASCO IBANES
KRVAVE ARENE
Roman.

SINCLAIR LEWIS
ARROWSMITH
Roman

MAKSIM GORKIJ
TRIJE LJUDJE
Roman.

D. H. LAWRENCE
SINOVI IN LJUBIMCI
Roman.

HEINRICH MANN
VELIKA STVAR
Roman.

JORDAN JOVKOV

ZANJEC

Roman iz bolgarskega življenja.
(Samo v platno vez.)

ANDRÉ MAUROIS

OBDOBJA V LJUBEZNI

Roman.

IVAN A. GONČAROV

OBLOMOV

Roman.

OTTO WEININGER

SPOL IN ZNAČAJ

Roman.

JACK LONDON

MARTIN EDEN

Roman.

VLADIMIR BARTOL

AL ARAF

Zbirka novel.

KARL ČAPEK

POGOVORI Z MASARYKOM

knjiga o velikem človeku filozofu in državniku
(Samo v platno vez.)

JANKO LAVRIN

**DOSTOJEVSKI,
NIETZSCHE, TOLSTOJ**

Tri študije.

IVAN S. TURGENJEV

**POMLADNE VODE
OČETJE IN SINOVI**

Dva romana.

THAMES WILLIAMSON

**ZEMLJA MI JE
POVEDALA**

Eskimski roman.

JOHN GALSWORTHY

SAGA O FORSYTH

Trije romani. Za vsakega novega naročnika
pošljemo en roman v mehko vezan.

Kdor pridobi *dva* nova naročnika, si lahko izbere *dve* izmed gori naštetih *v mehko vezanih* knjig ali pa *eno v platno vezano*.

Kdor pridobi *tri* naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *tri v platno vezane* ali *dve v polusnje vezani*.

Kdor pridobi *štiri* nove naročnike, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *štiri v platno vezane* ali *tri v polusnje vezane*.

Kdor pridobi *pet* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *pet v platno vezanih* ali *štiri v polusnje vezane*.

Kdor pridobi *šest* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *sedem v platno vezanih* ali pa *pet v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *sedem* novih naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *osem v platno vezanih* ali pa *šest v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *osem* naročnikov, si lahko izbere izmed gori navedenih knjig *devet v platno vezanih* ali pa *sedem v polusnje vezanih*.

Kdor pridobi *devet* naročnikov, prejme lahko izmed gori navedenih knjig *devet v platno vezanih* ali *osem v polusnje vezanih*.

Kdor pa pridobi *deset* naročnikov, si lahko izbere *dvanaest* izmed gori navedenih *v platno vezanih* knjig ali *deset v polusnje vezanih*.

Te nagrade bomo začeli razpošiljati s 1. aprilom. Razumljivo je, da jih bomo lahko poslali samo tistim, ki bodo pridobili zares *zanesljive* in *plačujoče* naročnike in ki bodo imeli tudi sami poravnane vse že zapadle obroke. — Naročilnice za pridobivanje novih naročnikov so priložene reviji.

Opomba: Kdor si je pridobil pravico, da dobi za nagrado *v mehko vezano* knjigo, pa bi želel imeti knjigo *v platno* ali *v polusnje vezano*, jo lahko dobi, če doplača razliko v ceni med *v mehko* in *v platno* ali *v polusnje vezano* knjigo.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Salda-konte, štrance, journalne,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

**v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje**

Klišeje
 vseh
 vrst
 no
 fotogra-
 fijah
 in
 risbah
 izvršuje

**Klišarna
 St. Deu**
 Ljubljana, Galmalinova ul. 13

Doti za Vašega otroka
 in prihranke za Vašo
 starost Vam pripravi
 z življenjsko polico

SLAVIJA

Jugoslovanska
 zavarovalna banka
 V LJUBLJANI

Telefon šte. 2176 in 2276

Zavarujte tudi proti
 ognju, nezgodam,
 ropu itd.

Tiskarna Merkur

LJUBLJANA, GREGORČIČEVA UL. 23

SE PRIPOROČA ZA CENJ. NAROCILA, KI JIH BO IZVRŠILA HITRO,
 LICNO IN PO ZMERNI CENI / TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE,
 REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE, RACUNE, LETAKE, LEPAKE,
 POSETNE KARTE, LETNA POROCILA, VSTOPNICE, VABILA ITD.
 VSE TISKOVINE TISKA V ENI ALI VEČ BARVAH

V LASTNI ZALOZBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST KRALJEVSKE BANSKE
 UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO ZAKONOV IN UREDB«,
 KATERE SEZNAM VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE
 TELEFON 25-52